

Петро Білоніжка

*Н***АРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК.**

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Львів – 2022

УДК 94(477.83-22Вишнівчик)
Б 61

Білоніжка Петро

Б 61 Нариси з історії села Вишнівчик. Матеріали, документи, спогади: довідково-інформаційне видання / Петро Білоніжка – Львів : Простір – М, 2022. – 126 с.

Стисло описано фізико-географічне розташування села Вишнівчик Львівської області, його історію, соціально-економічне і політичне становище, пов'язані з подіями, які відбувалися в Західній Україні в часи Першої і Другої світових воєн, у міжвоєнні періоди та після здобуття Україною незалежності.

Висвітлено життєвий шлях Олени Степанів, Ананія Степанів, Андрія Марченка і Миколи Паски, які героїчно боролися і загинули за волю і незалежність України.

Книга адресована мешканцям Вишнівчика і тим, хто з різних причин залишив село, однак береже спогади про нього, а також жителям Західної України, які не байдужі довідатися про наше минуле та долі людей – щасливі і трагічні.

УДК 94(477.83-22Вишнівчик)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ВСТУП	7
Розділ 1. Село Вишнівчик, загальні відомості.....	13
1.1. Геологічна будова	14
1.2. Корисні копалини	18
1.3. Клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ.....	20
1.4. Населення, господарська діяльність.....	22
Розділ 2. Вишнівчик у часи Першої світової війни та в післявоєнний період	24
2.1. Соціально-економічне і політичне становище галичан напередодні війни	24
2.2. Західна Україна в роки Першої світової війни.....	31
2.2.1. Олена Степанів – героїня УСС.....	31
2.3. Утворення Західно-Української Народної Республіки.....	47
2.4. Ананій Степанів – відважний сотник УГА	52
2.5. Могили УСС, воїнів УГА	54
2.6. Микола Паска – хорунжий УГА.....	56
2.7. Західна Україна під владою Польщі.....	59
Розділ 3. Вишнівчик у часи Другої світової війни та в післявоєнний період	62
3.1. Запровадження радянської влади.....	63
3.2. Німецька окупація	67
3.3. Тривожні воєнні і післявоєнні роки	73
3.4. Дорога Андрія Марченка на голгофу.....	86
3.5. Колективізація сільського господарства	90
3.6. Шлях до незалежності.....	93
Розділ 4. Вишнівчик у роки незалежності України	98
4.1. Відновлення могил УСС, воїнів УГА	99
4.2. Вшанування пам'яті Олени Степанів.....	101
4.3. Вшанування пам'яті Андрія Марченка	108
4.4. Сучасне суспільно-економічне і політичне становище	110
4.5. Занепад села.....	115
ПІСЛЯМОВА	118
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	121

МОЄ РІДНЕ СЕЛО

Моє рідне село – це родина моя
Із глибоким корінням й високим гіллям.
Моє рідне село – плин води навесні,
Яку Липа*несе, золота у красі.

Моє рідне село – це колиска моя,
Це стежки босоніж, що проходила я.
Моє рідне село – школа, друзі, сім'я.
Подивлюсь навкруги – все минуло, нема...

Моє рідне село – буйний яблуні цвіт,
Під якою сидів мій сивесенький дід.
Моє рідне село – це могила батьків,
До яких я вертаюсь з далеких доріг.

Я прийду, поклонюсь, хоч і щем на душі,
Тату, Мамі шепну: «Ви пробачте мені...»
У молитві благаю – хай Господь все простить,
Щоб у райським саду їм у вічності жить.

Моє рідне село – це мої земляки.
Що з-під стріхи пішли у далекі світи.
Хто пішов в небуття, хто живе в чужині,
І у вирій навідують рідні краї.

Моє рідне село – це ліси і поля,
Це шматочок землі, Батьківщина моя.
Моє рідне село – це відлуння століть,
Голос дзвонів церковних у дні празників
і у дні лихоліть ...

(Н. Думич-Канака)

* Примітка: Липа – р. Золота Липа.

ПЕРЕДМОВА

Історію села Вишнівчик від найдавніших часів до 1939 року стисло описав Василь Лаба і опублікував у вигляді брошури. У вступній частині він зазначив, що не був жителем с. Вишнівчик, і зібраний ним матеріал не претендує на вичерпність. Його опис ґрунтується головню на матеріалах, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у Львові, та на деякій довідковій літературі й окремих статтях, опублікованих у періодичних виданнях.

У запропонованих нарисах з історії с. Вишнівчик наведено матеріали, які значно доповнюють історію села, описану В. Лабом, та ширше висвітлюють його історію після 1939 р. аж до наших днів.

Оскільки в ході воєнних подій багато архівних джерел було знищено, то поданий нами матеріал ґрунтується переважно на історичній, довідково-інформаційній і періодичній літературі, на розповідях старших за віком односельчан та власних спостереженнях.

Автор цих нарисів до 1948 р. проживав у с. Вишнівчик, а після переїзду до Львова підтримує зв'язки з односельчанами.

Історію Вишнівчика описано на фоні складних історичних подій, що відбувалися в Західній Україні та світі тою мірою, наскільки вони впливали на життя і долю людей.

Ніяка нація не може досягнути процвітання, поки не усвідомить, що орати поле – таке ж достойне, як і писати поему.

(Дж. Вашингтон)

Непошана до старовини, до свого минулого, до історії народу є ознакою нікчемності правителів, шкідлива і ворожа інтересам народу – однаково свідомо чи несвідомо.

(Олександр Довженко)

ВСТУП

З давніх часів с. Вишнівчик перебував під владою Польщі, яка захопила Західну Україну у 1340–1349 рр. унаслідок занепаду Галицько-Волинського князівства, а в 1772–1918 рр. – у складі Австро-Угорщини. У 1914 р. розпочалася Перша світова війна, у ході якої на уламках Австро-Угорської імперії утворилася Західно-Українська Народна Республіка. Проте вона існувала недовго. У ході польсько-української війни перемогу здобула Польща.

Невдовзі – 1939 р. – почалася Друга світова війна, під час якої Західна Україна спочатку опинилася під владою Радянського Союзу, а потім була окупована гітлерівською Німеччиною. Після перемоги Радянського Союзу у війні Західна Україна знову ввійшла до складу УРСР і СРСР. Під час цих подій чимало вишнівчан загинуло чи було репресовано. У боротьбі за волю і незалежність України велику мужність і героїзм виявили Олена Степанів, Ананій Степанів, Андрій Марченко та ін.

У першому розділі в стислій формі розглянуто географічне положення с. Вишнівчик, геологічну будову Волино-Подільської плити, до складу якої входить територія с. Вишнівчик, його корисні копалини, клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ, населення та його господарську діяльність.

Другий розділ містить інформацію про соціально-економічне і політичне становище українців напередодні Першої світової війни, коли Галичина перебувала під владою Австро-Угорщини. У той час панівне становище мали поляки і державною мовою була польська. Серед робітників українців було дуже мало, бо до роботи в промислових підприємствах поляки їх не допускали. Незважаючи на переважну більшість українців у За-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

хідній Україні, у місцевих органах влади і в Галицькому сеймі теж домінували поляки.

Такі дії поляків спонукали українців до боротьби за свої соціально-економічні й політичні права. Унаслідок цього виникали різноманітні національно-патріотичні й культурні українські організації. Великого резонансу в Європі набуло вбивство поляками студента Львівського університету Адама Коцка, який очолював українських студентів у боротьбі за перетворення університету в український.

Зазначимо, що після початку у серпні 1914 р. Першої світової війни тисячі українських студентів і гімназистів добровільно зголосилися воювати в складі Австро-Угорської армії. Була надія, що після перемоги Австро-Угорщини Україна здобуде автономію. Серед добровольців була наша землячка Олена Степанів. Її брат Ананій Степанів на той час уже служив в австрійській армії.

Описано життєвий шлях Олени Степанів, її участь у війні в складі УСС, бій на г. Маківка в Карпатах, перебування її в російському полоні в Ташкенті, звільнення з полону, переїзд до Відня, продовження там навчання та ін.

Унаслідок розпаду Австро-Угорської імперії у Львові 1 листопада 1918 р. Українська Національна Рада проголосила утворення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР). З цим поляки не змирилися, і почалася запекла польсько-українська війна. В ході війни була сформована Українська Галицька Армія (УГА). У ній з вишнівчан, крім Олени Степанів і Ананія Степанів, брали участь Степан Білоніжка, Василь Білоніжка, Іван Білоніжка, Василь Боршовський, Михайло Гринчишин, Михайло Качановський, Степан Луцишин, Петро Нагірний, Василь Підкорчевний, Павло Рудий, Василь Сербан, Степан Сідляр, Теодор Сідляр, Михайло Чупринський та ін.

У нерівній кровопролитній війні перемогу здобули поляки, а на полях, у містах і селах Галичини залишилося багато могил, серед них і безіменних, братських. Дві такі братські могили є на кладовищі в с. Вишнівчик. Під час пошуку імен воїнів УГА, похованих у цих могилах, ми знайшли повідомлення, що в сусідньому с. Плеників похований хорунжий УГА Михайло Паска, тож описано його бойовий шлях. Стисло схарактеризовано соціально-економічне і політичне становище українців Галичини, які після поразки ЗУНР знову опинилися під владою Польщі.

Третій розділ «Вишнівчик у часи Другої світової війни та післявоєнний період» містить опис «визволення» Радянським Союзом у вересні 1939 р. Західної України, що супроводжувалося ліквідацією українських політичних партій, культурно-освітніх установ, арештами і вбивством українських діячів науки і культури, депортацією сімей членів ОУН, УСС, УГА, священників греко-католицької церкви, заможних селян, національно-свідомих робітників і селян та висилкою їхніх сімей у Сибір.

У червні 1941 р. Німеччина несподівано напала на Радянський Союз. Непідготовлені до війни червоноармійці панічно відступали. Чимало їх потрапило в полон. Значну увагу приділено Андрію Марченку, старшому лейтенантові Червоної Армії, якому вдалося втекти з німецького полону, і він проживав у Вишнівчику. Зазначено, що перед відступом енкаведисти жорстоко знищили в тюрмах десятки тисяч в'язнів. Після відступу Червоної Армії 30 червня 1941 р. у Львові Національні збори під керівництвом Степана Бандери проголосили відновлення Української держави і сформували уряд на чолі з Ярославом Стецьком. Німці виступили категорично проти цього рішення і вимагали його відкликання, проте С. Бандера з цим не погодився. Тоді німці арештували С. Бандеру і весь україн-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

ський уряд. С. Бандера був засуджений до смертної кари і перебував у Берліні в одиночній камері, а членів українського уряду ув'язнили в концентраційних таборах, де більшість із них загинула.

Описано події в с. Вишнівчик і в Україні під час німецької окупації. На селян німці наклали податки. Під час війни в Німеччині не вистачало робочих рук, тому з України, і з с. Вишнівчик, забирали молодь. Німці жорстоко винищували українських патріотів і євреїв. Проти німецького режиму виступала Українська повстанська армія (УПА), сформована в жовтні 1942 р.

У запеклій Другій світовій війні переміг Радянський Союз. Наведено спогади автора про проходження фронту через с. Вишнівчик та про жорстоке вбивство в 1944 р. загоном НКВС Андрія Марченка.

Велику увагу приділено подіям відновлення радянської влади в Галичині. У пам'яті людей були свіжі спогади про радянське «визволення» 1939–1941 років. У ході німецько-радянської війни галичани не хотіли воювати за Радянський Союз. Чоловіки, здатні до війська, ховалися від численних облав. Проте з часом стало зрозуміло, що СРСР переможе і вони будуть покарані, а їхні сім'ї вивезуть у Сибір. З огляду на це значна кількість чоловіків зголосилася у військкомати, і їх відправили на фронт.

Значну увагу приділено примусовій колективізації сільського господарства. Оскільки колгоспи очолювали партійні працівники з промислових підприємств, які не знали специфіки сільського господарства, то рентабельність колгоспів була низькою і колгоспники жили дуже бідно. Минуло декілька років, перш ніж колгоспи поліпшили свою роботу.

Наголошено, що українська інтелігенція своєю творчою діяльністю в часи існування УРСР намагалася відродити наці-

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

ональну свідомість українського народу, боролася проти русифікації і національного поневолення.

У 1960-х роках посилювався дисидентський рух та почалися арешти і репресії. А в 1970-х роках широкого розмаху набув самвидав (позацензурне видавництво) і його поширення серед населення. Зазначено, що самвидав виконав важливу місію – підняв національно-патріотичну свідомість українського народу, сприяв консолідації українців і зрештою привів до розвалу СРСР та утворення незалежної України.

Важливу роль у зміні соціально-економічного і політичного курсу Радянського Союзу відіграла «перебудова», ініційована Першим секретарем ЦК КПРС Михайлом Горбачовим.

У березні 1990 р. було обрано новий склад Верховної Ради УРСР. Завдяки наполегливій праці Народної Ради, яку очолював академік Ігор Юхновський, вдалося переламати в Парламенті опір 239 комуністів і проголосити 24 серпня 1991 року Акт про незалежність України. На Всеукраїнському референдумі, який відбувся 1 листопада 1991 р., народ України проголосував за незалежність!

У четвертому розділі описано події у с. Вишнівчик за роки незалежності України. Зазначено, що селяни почали впорядковувати могили борців за волю і незалежність України, відновлювати забуті імена. Тоді у Вишнівчику було відновлено й урочисто посвячено могили Українських січових стрільців, воїнів Української галицької армії й Андрія Марченка та вшановано їхню пам'ять.

На жаль, події наступних літ внесли глибоке розчарування щодо розвитку економіки і культури та поліпшення життя людей у незалежній Україні. У завершальній частині наведено інформацію про занепад села. Ми не розглядаємо події, пов'язані

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

з нападом Росії на Україну 24 лютого 2022 р. з метою загарбання її територій.

Текстова частина нарисів з історії с. Вишнівчик по можливості ілюстрована.

Висловлюю щиру подяку Людмилі Ланчак за участь у підготовці рукопису до друку.

Розділ 1

СЕЛО ВИШНІВЧИК, ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Можеш вибирати друзів і дружину,
Вибирати не можна тільки Батьківщину.

(В. Симоненко)

Село Вишнівчик розташоване в мальовничій місцевості між двома пагорбами в долині верхів'я р. Золота Липа, яка витікає з підземних водних джерел і ставка в с. Гологори, що за 7 км на північ, та її притоки Лонівки. Перша письмова згадка про село датована 1389 р., коли Вишнівчик разом з селами Чемеринці і Смереківка польський магнат Потоцький передав Миколі з Гологір за якусь послугу. У 1474 р. с. Вишнівчик було пограбоване татарами (Вікіпедія).

Сільській раді Вишнівчика підпорядковані хутори Камінне, Красне, Лонівка і Щепанівка. До районного центру Перемишляни – 15 км, а до залізничної станції м. Золочів – 20 км. Найближчі села – Зашків, Жуків, Чемеринці, Липівці. Головні шосейні дороги: Львів–Велика Вільшаниця–Гологори–Вишнівчик, Вишнівчик–Чемеринці–Дунаїв і Вишнівчик–Перемишляни. Польові дороги: Вишнівчик–Жуків і Вишнівчик–Липівці. З хуторами Вишнівчик також з'єднаний польовими дорогами.

Долина Вишнівчика заболочена. Дорога через центр села проходить по насипній дамбі.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Рис. 1. Розташування с. Вишнівчик на географічній карті, М 1:200 000.

1.1. Геологічна будова

Територія с. Вишнівчик входить до складу Волино-Волинської плити, яка розміщена на південно-західній окраїні Східно-європейської платформи [31, 34, 43]. Волино-Подільська плита представлена осадовим комплексом порід від юрської до антропогенової систем, які різко незгідно залягають на розмитій поверхні Українського кристалічного масиву. Осадові породи

представлені вапняками, мергелями, пісковиками з глауконітом, пісками і глинами, що утворилися внаслідок осадження хемогенно-біогенних утворень і теригенного уламкового матеріалу в морському басейні. Вони виходять на поверхню в обривах пагорбів і крутих берегах рік Лонівка і Золота Липа.

Теригенні породи – це уламки різноманітних гірських порід, що виникли внаслідок їхнього звітрювання на поверхні Землі під впливом фізичних, хімічних і біогенних процесів.

Фізичне звітрювання відбувається під впливом зміни температури – замерзання і розмерзання води в порах і тріщинах порід. Оскільки в процесі замерзання води її густина зменшується, то це приводить до збільшення її об'єму й утворення в породах тріщин. Унаслідок цього вони руйнуються і виникають уламки порід різного розміру.

Хімічне звітрювання виникає внаслідок впливу води, кисню, вуглекислого газу й інших речовин, що містяться у воді, на гірські породи. Вода також діє безпосереднім розчиненням порід і гідратацією, тобто утворенням сполук, що містять воду.

Живі організми сприяють руйнуванню гірських порід у процесі своєї життєздатності.

Процеси фізичного, хімічного і біогенного звітрювання відбуваються одночасно і взаємозв'язані. Проте залежно від фізико-географічних умов середовища переважає той чи інший тип звітрювання.

Біогенне звітрювання відбувається під впливом рослинних і тваринних організмів на літосферу в ході розкладу порід під дією кислот, вуглекислого газу та інших компонентів, які вони виділяють. Крім того, важливу роль відіграють мікроорганізми, які руйнують гірські породи і мінерали, виділяючи з них хімічні елементи, необхідні для їхнього існування.

Теригенні породи – грубо-, дрібноуламкові та тонкодисперсні. До грубоуламкових порід належать валуни, розмір яких

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

– 0,1–1,0 м. Галька представлена обкатаними породами розміром 1–10 см, гравій розміром 1–10 мм.

Дрібноуламкова порода представлена піском, розмір його зерен коливається в межах 0,1–1,0 мм. Виділяють піски крупно- (0,5–1,0 мм), середньо- (0,25–0,5) і дрібнозернисті (0,1–0,25 мм). За речовинним складом піски бувають моно- і полімінеральні. Переважно пісок складається з уламкових зерен кварцу, польового шпату, слюди та домішок інших мінералів. Грубо- і дрібноуламкові породи – це переважно пухкі осадові породи.

До тонкодисперсних теригенних порід належать алеврити і глини. Алеврити – це пухкі осадові породи розміром частин 0,01–0,1 мм. Найчастіше вони, як і піски, складаються із зерен кварцу, польового шпату і слюди.

Глини – це тонкодисперсні осадові породи розміром частин мінералів менше 0,01 мм. Завдяки міжмолекулярним силам зв'язку тонкодисперсні частинки мінералів зв'язані між собою. Вони пластичні, з водою утворюють в'язку масу, яка здатна зберігати надану їм форму. Випалені за високої температури глини тверді й міцні. Цю властивість глин раніше використовували для виготовлення різноманітного посуду домашнього вжитку (миски, горщики та ін.).

Серед аутигенних гірських порід, тобто таких, що утворилися на місці залягання у водних, переважно морських басейнах, найбільше поширені вапняки і мергель.

Вапняки складаються з дрібних зерен кальциту CaCO_3 , уламків і викопних решток макро- і мікроорганізмів та домішок піщано-глинистого матеріалу. У разі підвищеного вмісту теригенного матеріалу вапняки називають піщанистими, глинистими й піщано-глинистими.

Мергель – це порода змішаного карбонатно-глинистого складу. Вона містить 75–50 % карбонатного і 25–50 % нерозчинного у воді піщано- глинистого матеріалу.

Зазначимо, що в процесі нагромадження осадових гірських порід у морському басейні й опускання їх униз на дно басейну під впливом підвищення температури і тиску та хімічного складу підземних вод відбувається їхнє ущільнення, перекристалізація і цементація. З гальки утворюються конгломерати, пісок перетворюється в пісковик, гравій – у гравеліт, а глини – в аргіліти.

На формування мінерального складу осадових порід впливають також ендегенні процеси [12]. Наприклад, під час виверження вулканів високо в атмосферу піднімається вулканічний попіл, який повітряні течії розносять на сотні-тисячі кілометрів. У донні частини морів по тектонічних розривних порушеннях надходять гідротермальні розчини, які містять кремнезем, підвищений вміст алюмінію, заліза, магнію та інших хімічних елементів. З продуктів руйнування вулканічного попелу та під впливом морської води і гідротермальних розчинів утворилися кремені, глауконіти, фосфорити, монтморилоніти та ін.

Осадовий комплекс Волино-Подільської плити представлений породами верхньої юри і верхньої крейди; місцями збереглися породи верхнього альбу. Відкладів палеогенової системи нема, і породи міоцену залягають з глибоким розмивом на верхній крейді. Відклади міоцену представлені пісковиками, вапняками і мергелями з лінзами кременів, місцями простежуються прошарки і лінзи бентонітових глин. На розмитій поверхні порід трапляються скупчення глауконіту і конкреції фосфориту.

На підставі електронно-мікроскопічних досліджень з'ясовано, що вапняки в різних регіонах Землі переповнені добре збереженими викопними формами коколітів. У кременях, що залягають у вигляді прошарків і лінз у вапняках і мергелях, містяться кремнієві губки, діатомеї, радіолярії, цеоліти, а у фосфоритах – коколіти і фрагменти кремнієвих губок [9].

Для вивчення геологічної будови того чи іншого району геологи проводять геологічне знімання, будують геологічні

карти, геологічні розрізи та складають літолого-стратиграфічні схеми. Ці дані є основою для проведення розшуків і розвідки родовищ корисних копалин.

1.2. Корисні копалини

На території с. Вишнівчик і в його околицях найбільше поширені будівельні корисні копалини: мергелі, вапняки, пісковики, піски і глини. Їх широко використовують у будівництві. Зокрема, випалюванням суміші глини з вапняком виготовляють цемент (силікатцемент). У процесі випалювання цементної суміші карбонат кальцію CaCO_3 розкладається на діоксид вуглецю CO_2 і оксид кальцію CaO , який вступає у взаємодію з глиною, і утворюються силікати й алюмосилікати кальцію. У цьому разі цементну суміш виготовляють штучно. Мергелі – це природні вапняково-глинисті породи, за складом подібні до цементної суміші. Тож вони також є сировиною для одержання цементу. Суміш цементу з піском і водою називають цементним розчином.

Унаслідок змішування цементного розчину з гравієм або щебенем отримують бетон – важливий будівельний матеріал. З нього будують житлові й промислові будинки, мости, дороги та ін. Споруди з бетону та залізних балок чи інших залізних виробів називають залізобетонними.

Важливим будівельним матеріалом є вапно. Його одержують випалюванням вапняку у шахтних печах за високої температури. Унаслідок розкладу CaCO_3 утворюється оксид кальцію CaO , який у техніці називають негашеним вапном, а CO_2 виділяється в атмосферу. Під час взаємодії вапна з водою утворюється пухка маса гідроксиду кальцію Ca(OH)_2 , яку називають гашеним вапном. Його також широко використовують у будівництві. Су-

міш гашеного вапна з піском називають вапняним розчином, який застосовують для скріплення цегли в процесі кладки стін. Гашене вапно потрібне також для штукатурних робіт. Вапно твердне спочатку внаслідок випаровування води, а потім унаслідок вбирання гашеним вапном вуглекислого газу з повітря утворюється карбонат кальцію CaCO_3 .

Природні вапняки в кар'єрах розрізають пилами на блоки різних розмірів. Їх використовують у прокладці фундаментів у житлових і промислових будинках. Із вапняків також виготовляють хрести; їх багато у Вишнівчику на старих могилах. Гальку, гравій і пісок використовують для будівництва доріг. Із глини внаслідок випалювання одержують цеглу. Раніше селяни широко застосовували глину для житлового будівництва. Її змішували з водою і соломною, і з цієї в'язкої маси будували стіни, які після висихання досить міцні. Такі будинки не потребують значних затрат і добре зберігають тепло. Оскільки суміш глини з водою утворює в'язку масу, яка зберігає надану їй форму, то глини використовували й для гончарного виробництва. Були спеціальні гончарні круги, за допомогою яких виготовляли горшки, миски та інший посуд, які після випалювання були досить міцні. Раніше гончарний посуд селяни використовували широко.

Дуже важливою корисною копалиною є вода, без якої не можливе існування рослинного і тваринного світу та людського суспільства. Воду рік Лонівка і Золота Липа вишнівчани використовують для житлових і технічних потреб. Як питну використовують воду з джерел. Вихід джерельних вод із тріщинуватих мергелів простежують в обривах пагорбів і берегів р. Лонівка у північній околиці села і р. Золота Липа під горою, на якій побудовано церкву, та в інших місцях.

1.3. Клімат, ґрунти, рослинний і тваринний світ

Клімат нашого району помірно континентальний. Середня температура в липні $+18^{\circ}$, а в січні $-4,5^{\circ}\text{C}$. Влітку погода нестійка зі зливами, грозами, іноді спекотна, що триває два-три місяці. Найбільша кількість опадів припадає на травень, червень, іноді липень, а найменша – на січень-лютий. Проте бувають винятки. Навесні 1941 р. унаслідок сильної зливи вода малої річки Лонівка вийшла з берегів і затопила долину, городи, завдавши великої шкоди. Зокрема, вода затопила наш город, подвір'я, хату й інші будівлі, що були дуже близько до річки. Вона змила вулики з бджолами з пасіки, усе дерево, приготоване для будівництва нової хати та ін. На нашому подвір'ї і в хаті висота води досягала 1,5 м. Унаслідок цього потопу глиняні стіни хати розмокли і розвалилися, тож довелося заново їх відбудувувати.

Сніговий покрив району невеликий і звичайно становить 2–3 до 30 см. Винятково багато снігу випало у 1940–1941 рр. Тоді його висота досягала 120–150 см. В окремі роки також була висока температура влітку (до $+37^{\circ}\text{C}$) і дуже низька (-34°C) узимку.

Ґрунт – це верхній, пухкий шар землі, що утворився внаслідок звітрювання корінних гірських порід під впливом сонячного тепла, атмосферних опадів, рослинних решток і життєдіяльності організмів. Найважливішою властивістю ґрунту є його родючість, від якої залежить передусім урожайність сільсько-господарських культур. За складом і походженням ґрунти дуже різноманітні. Вони відрізняються між собою не тільки в межах окремих країн, а й у межах області, району і навіть села. Ґрунти поділяють на дерново-підзолисті, лісостепові опідзолені, пегнійно-карбонатні, дернові та болотні.

На території с. Вишнівчик найбільше поширені сірі, темно-сірі, опідзолені і перегнійно-карбонатні ґрунти. Вони формувалися в лісових масивах і на вододілі річок на карбонатних породах – вапняках, мергелях. Дернові ґрунти поширені на місцях сіножатей і пасовищ. Болотні ґрунти є на заплавах річок [25].

У Вишнівчику та його околицях поширена різна рослинність. Ліси займають приблизно 35 % площі землі, вони бувають широколистяні, хвойні і змішані. У широколистяних лісах є дуб, бук, граб та інші породи дерев.

Дуб – тверда і міцна деревина, яку використовують у будівництві у вигляді балок, паркету, меблів та для виготовлення бочкотари. Дубову кору застосовують для дублення шкіри й іншої сировини. Вона є сильним антисептиком, тому її використовують у медицині.

Бук – також міцна і тверда порода, яку можна вигинати, з неї виготовляють лижі, меблі, паркет.

Граб – тверде дерево, є добрим паливом. У ті вже далекі часи деревина була єдиним паливом на селі для обігрівання житлових будинків і приготування їжі. Тепер грабову деревину використовують для целюлозно-паперової промисловості.

Хвойні ліси представлені ялиною (смерекою) і сосною. Ялина – це багаторічне вічнозелене хвойне дерево з конусоподібною кроною. Вона є чудовим будівельним матеріалом і сировиною для целюлозно-паперової промисловості. З неї також виготовляють музичні інструменти. На жаль, спритні ділки вирубують ялинові ліси Карпат і безкарно вивозять цю цінну деревину за кордон як дрова.

Цінною деревиною є сосна. З неї виготовляють дорогі меблі, з її хвої – вітамінне борошно і екстракт для ванн, а з живиці – скипидар і каніфоль.

З інших лісових дерев на території с. Вишнівчик ростуть кедр, береза, клен, ясен, тополя, осика, липа, вільха, верба, а з плодових – черешні, вишні, черемхи, яблуні, груші та ін. Із кущів переважають ліщина, бузок, горобина, калина, порічка, агрус, жасмин, шипшина та ін. Поширені також різноманітні трави, квіткові й інші рослини.

Багатий і різноманітний тваринний світ. У дикій природі водяться вовки, козулі, кабани, ящірки, вужі, гадюки, їжаки, зайці, миші, лисиці, видри, бобрі, риби, ворони, шпаки, сови, сороки, горобці, ластівки, жайворонки, синиці, зозулі та ін. Серед свійських тварин – велика рогата худоба, коні, вівці, кози, свині, собаки, коти та ін.

1.4. Населення, господарська діяльність

За часів польської окупації Західної України селяни жили дуже бідно. Навесні бідні сім'ї голодували. Для роботи одягали старий зношений і полатаний одяг. З весни до холодної осені ходили босі. У бідних сім'ях була одна-дві пари взуття, які слугували їм десятки років. Подерті місця латали. До церкви люди йшли босі, а взуття несли в руках. Під горою церкви були джерела підземних вод. Там селяни мили ноги і взувалися. Після виходу з церкви знову роззувалися. Наша родина була порівняно заможна, проте в дитинстві я ходив босий, як і мої ровесники.

За даними о. Еміліана Шафранського [37, 58], 1937 р. у с. Вишнівчик проживало 1404 греко-католики, 130 римо-католиків і 12 євреїв. У 1945 р. Радянський уряд переселив поляків у Польщу, а євреї, які збереглися під час німецької окупації, у село не повернулися. У часи Другої світової війни багато вишнівчан загинуло на війні та в післявоєнний період унаслідок репресій. З огляду на організацію колгоспу і низький рівень життя селяни

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

виїжджали на роботу у Львів, Золочів, Дрогобич та інші міста. Через це кількість жителів села поступово зменшувалася.

Основне заняття селян – землеробство. Головні зернові культури – жито, пшениця, ячмінь, овес, гречка, просо. Серед інших культур – картопля, буряк червоний, цукровий, капуста, огірки, цибуля та ін.

Раніше в нашому селі була початкова школа, а в семирічну школу учні ходили в с. Чемеринці. З часом у Вишнівчику була семирічна школа, тепер восьмирічна.

У селі були й технічні засоби виробництва: млин, кузня, олійня, шевські та кравецькі майстерні, пилорама, столярні, млинки, січкальні та ін. Бідні селяни молотили жито, пшеницю, ячмінь та інші зернові ціпом, а зерна жита і пшениці мололи на жорнах.

Кожної неділі та в святкові дні селяни ходили до церкви. Злодійство траплялося зрідка. Свої хати селяни не замикали, люди були бідніші, проте значно добріші, ніж тепер. З інтелігенції в селі був священник і декілька вчителів, лікаря не було. До міста бідні селяни ходили пішки. Під час Другої світової війни молодих чоловіків забрали на війну. Господарством займалися жінки, їм допомагали старі люди та діти. Мені тоді було десять років. Я косив траву, рубав дрова, керував кіньми тощо. Люди того часу були невибагливими. Не даремно дітей тих далеких літ тепер називають “діти війни”.

Розділ 2

ВИШНІВЧИК У ЧАСИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Воювали... добували
І славу і волю;
Минулося – осталися
Могили на полі.

(Т. Шевченко)

У 1772–1918 рр. Галичина була частиною Австро-Угорської імперії [33]. Пропольська політика австрійського уряду призводила до того, що частка українців у Західній Україні зменшувалася. Відбувалася полонізація непольського населення [21, 51]. Українці шукали ліпшої долі в інших країнах світу.

2.1. Соціально-економічне і політичне становище на- передодні війни

Соціально-економічне становище галичан було важке. Майже 40 % орної землі належало багатим землевласникам, переважно полякам, а бідні селяни, які становили близько 75 % населення, були малоземельні. Вижити з малих ділянок землі було важко, і вони наймитували або шукали кращої долі в інших країнах світу. Ще до Першої світової війни майже 300 тисяч селян Західної України покинули рідний край і виїхали в інші країни Європи, Канаду, США.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Богдан Лепкий, який народився в сусідньому с. Жуків, був свідком прощання галичан на залізничному вокзалі зі своїми рідними, які виїжджали за океан – у Канаду. Під цим враженням він написав вірш “Чуєш, брате мій”.

Чуєш, брате мій,	Крилонька зітру,
Товаришу мій.	Крилонька зітру...
Відлітають сірим шнуром	Мерехтить в очах
Журавлі у вирій.	Безконечний шлях,
Кличуть: кру, кру, кру...	Гине, гине в сірій мряці
В чужині умру,	Слід по журавлях.
Заки море перелечу –	Кличуть: кру, кру, кру...

Невдовзі слова цього вірша стали українською народною піснею (музика його брата Льва Лепкого). Здається, кам'яне серце здригається, коли чує цю пісню. Стільки в ній невимовного болю, бездонного жалю і глибокого відчаю.

Західна Україна – аграрна територія. Її промисловість була відсталою, представлена переважно деревообробними і харчовими підприємствами. Сировину обробляли за межами нашого краю. Торгівля була в руках поляків та представників інших національностей. Серед робітників українців теж виявилось дуже мало, бо поляки не допускали їх до роботи на промислових підприємствах. Державна мова в усіх установах – польська. У Галицькому сеймі (парламенті) поляки мали значну більшість, незважаючи на те, що серед населення переважали українці.

Української інтелігенції було мало, проте вона стала національним провідником свого народу. У селах головною фігурою серед інтелігенції були священики. Значну роль у посиленні національної свідомості українського села відіграла українська діаспора.

На жаль, український політичний рух не був єдиним. Противниками боротьби за українські національні права стали мо-

сквофіли, яких щедро винагороджували з Москви. Їх також активно підтримували поляки. Великим українофобом був польський граф Потоцький.

Національний і соціальний гніт душив українців у всьому краю. Такі дії поляків пробуджували національну свідомість українців і приводили до посилення національної боротьби. У Галичині в той час виникло багато суспільно-політичних, культурних, професійних і молодіжних організацій, які мали на меті виховання українського народу, особливо молоді, у національно-патріотичному дусі [22, 23, 32].

У Львові 1881 р. засновано Українське педагогічне товариство «Рідна школа». Воно організувало численні шкільні курси для неписьменних серед дорослих людей, курси для підготовки сільської молоді до вступу в гімназії, учительські семінарії, бібліотеки, видавничу діяльність, займалося виховною роботою серед населення, влаштовувало концерти, аматорські театральні вистави, а також різного роду курси з куховарства та ремесел [32].

У Львові 1894 р. створено товариство “Сокіл”. Його головною метою було виховання фізичної культури, витривалості, дисципліни та єдності народу. Велика заслуга в його організації належить І. Боберському. Раніше, 1862 р., таке товариство було засноване в Празі з метою не тільки поширення фізичної культури, а й пробудження національної свідомості чеського народу. У Галичині це товариство існувало в багатьох містах і селах.

З 1912 р. у діяльність товариство включало також плекання співу, музики, аматорського театру, влучної стрільби. У 1914 р. воно організувало у Львові масову маніфестацію до дня народження Тараса Шевченка. Існував сокільницький гімн “Соколи, соколи, вставайте в ряди” [22].

У 1900 р. в Західній Україні виникла українська студентська організація “Січ”. Початкова її мета – культурно-освітня діяльність, а потім – військова справа. У серпні 1914 р. після початку Першої світової війни був сформований легіон Українських Січових Стрільців (УСС). У народні свята січовики одягалися в однострої, мали свій прапор і тим впливали на національну свідомість та політичне життя українців Галичини [23].

Після ліквідації польською владою у 1924 р. товариства “Січ” Р. Дашкевич організував товариство “Луг”. У ньому молодь навчали військової дисципліни, стрільби тощо.

З 1910 р. у Галичині та Східній Україні почали також виникати гуртки української молоді під назвою “Пласт” на зразок англійського скавтингу. Їхніми засновниками були О. Тисовський, П. Франко, І. Чмола. Існували гуртки окремо хлопців і дівчат молодшої групи віком 7–11 років, старшої – віком 12–17 років, і дорослої групи – головно студентів віком 18–26 років. До 1914 р. відділи пластунів існували в Галичині при всіх українських гімназіях. У червні 1914 р. відбувся перший з’їзд пластунів Галичини і Буковини. Старші пластунські товариства об’єднували також сільську і ремісничу молодь. Вони організовували літні табори в Карпатах та інших місцевостях [53]. Активну участь у цих товариствах також брало жіноцтво. Після початку у 1914 р. Першої світової війни соколи, січовики, пластуни стали основою створення відділу Українських Січових Стрільців.

У розвитку літератури і науки в Галичині важливу роль відіграло Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ), засноване у Львові 1873 р. спочатку як літературне, а 1893 р. реорганізоване в наукове. НТШ мало свою друкарню і широко розгорнуло видавничу діяльність. Його членами були не тільки українські, а й іноземні вчені. Товариство організоване на зразок захід-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

ноєвропейських наукових установ: мало наукові секції, бібліотеку, музей, книгарню, вело обмін літературою з багатьма країнами світу. Фактично НТШ відіграло роль Академії наук України.

Значний внесок у боротьбу за політичні права українського народу зробило студентство. Українські студенти Львівського університету, де панувала польська мова, вимагали читати їм лекції українською мовою та вели боротьбу за перетворення університету в український. Свої вимоги вони послали в Парламент у Відень. Коли ж дізналися, що на засіданні Парламенту, яке відбулося наприкінці червня 1910 р., їхню вимогу навіть не розглядали, вирішили зібратися в університеті й узгодити план подальших дій. Оскільки це був час канікул, то повідомлення студентам розсилали поштою, і про це знала польська влада.

Першого липня 1910 р. близько 300 українських студентів зібралися в найстарішому корпусі Львівського університету (тепер вул. Грушевського, 4), щоб обговорити ситуацію. Серед них була Олена Степанів. Поляки готувалися до розправи над українськими студентами. В університеті провела відповідну підготовку польська боївка, а в тюрмі вже звільнили для них камери. Коли українські студенти зібралися в аудиторії (тепер 244, вул. Грушевського, 4), шовіністично настроєні польські студенти звели барикади при вході і виході з корпусу університету.

Українські студенти, дізнавшись про це, попрямували до однієї з барикад. У той же час пролунали вистріли, і керівника українських студентів Адама Коцка смертельно поранили. Тоді польська поліція після допиту арештувала 127 студентів. Їх на бричках вивозили з університету в тюрму. Поляки кидали в них каміння, а поліція мовчала, якщо ж українці кидали їм квіти, то поліція їх била.

Рис. 2. Пам'ятник Адаму Коцку.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Того ж дня ввечері в Академічному домі тодішній ректор Львівського університету Гломбінський на честь польських студентів організував бал. А в лікарні смертельно пораненому Адаму Коцку польські лікарі не спішили надати допомогу, і він помер. Похорон Адама Коцка був велелюдним.

Поліція на конях провокувала сутички, проте українці на провокації не піддавалися. У похороні взяли участь 30 священників, у тому числі Іван Степанів з с. Вишнівчик. Було багато промов, падав проливний дощ. Коли ж могилу закрили й обложили квітами, виглянуло яскраве сонце. Хтось зі священників сказав: “Це добра ознака, Український університет у Львові буде”. Про ці події тоді писали всі європейські газети. У виступі мати Адама Коцка зазначила: “Його батько боровся за визволення Польщі, а сина вбили поляки...” [7], (рис. 2,3).

Рис. 3. Співробітники і студенти Львівського університету несуть квіти до могили А. Коцка, 2018.

2.2. Західна Україна в роки Першої світової війни

Перша світова війна розпочалася між державами Європи за переділ уже поділеного світу, переділ колоній і сфер впливу. Спочатку у війні брали участь вісім держав: Німеччина й Австро-Угорщина, з одного боку, і Великобританія, Франція, Росія, Бельгія, Сербія і Чорногорія, – з іншого. За характером ця війна була загарбницькою. Пізніше до неї долучилося багато інших держав.

Відразу після початку війни, 1 серпня 1914 р. у Львові була створена Головна Українська Рада. Вона видала Маніфест до українського населення Галичини, у якому закликала формувати українські військові загони. Була надія, що після перемоги Австро-Угорщини Україна здобуде автономію. Уже в перші дні на цей заклик зголосилось близько 28 тисяч добровольців. Проте уряд Австро-Угорщини, наляканий великим поривом української молоді, дозволив відібрати з добровольців лише 2,5 тис. найбільш підготовленої до військових дій молоді. Це був цвіт української нації, головню студенти і гімназисти. Серед них – Олена Степанів [1].

2.2.1. Олена Степанів – героїня УСС

Тебе з лица Землі старались стерти ...
А ти жила на зло ворожим смертям.
А ти ішла крізь терни до мети.

(Я. Гасюк)

Народилася Олена Степанів 7 грудня 1892 р. у с. Вишнівчик Перемишлянського району Львівської області в сім'ї священика. Отець Іван Степанів (1846–1935) належав до прогресивної української інтелігенції. Він працював у Вишнівчику у 1885–

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

1920 рр. З його ініціативи побудовано нову церкву святого Михаїла. Стара церква, споруджена 1672 р., простояла 236 років і потребувала великого ремонту. Посвячення нової церкви відбулося 6 лютого 1896 р. Отець Степанів заснував у селі церковне братство страхового товариства “Дністер”, читальню “Просвіта”, проводив культурно-просвітницьку роботу.

Вишнівчани 1898 р. побудували нову хату для священника з чотирьох кімнат та інші будівлі (рис. 3, 5).

Рис. 4. Будинок, де народилася і провела дитячі роки Олена Степанів.

У 1902 р. Олена закінчила в селі народну школу і батьки віддали її на навчання до Львова в дівочу приватну школу Українського педагогічного товариства ім. Т. Шевченка, що була на Стрілецькій площі (тепер Д. Галицького, 4).

Рис. 5. Церква святого Михаїла, збудована о. Іваном Степанівим.

Спочатку десятирічна дівчина не могла звикнути до багатолюдного, гомінкого міського життя і дуже сумувала. У її думках виринали спогади про батьківський дім, рідне село. Того ж року Олену перевели у школу Інституту Сестер Василянок, і вона почала поступово звикати до міського життя. Тоді в цій школі працювали такі відомі вчителі, як О. Макарушка, К. Малицька, С. Рудницький та інші, які прищепили

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

юній учениці любов до знань, до вивчення української історії та літератури.

У шкільні роки Олена захопилася спортом, танцями, літературою, мистецтвом. Найбільша її мрія в той час – потрапити на розкішний бал у великій світлиці Народного дому у Львові (тепер будинок офіцерів на вул. Театральній). Вона багато читала і мріяла присвятити себе вчительській роботі. Олена була дуже здібною, енергійною, природженим лідером і заправляла усім класом дівчат. Одного разу вона вперше несподівано одержала подарунок і комплімент від учня другого класу німецької гімназії. Він дав їй гілку квітучого бузку і промовив “Квітка для руської квітки”.

З дитинства дівчина наслухалася багато розповідей від своїх батьків і земляків про соціальний і національний гніт українців від польської шляхти. У 1910 р. О. Степанів вступила до таємної організації семінаристів, а в 1911 р. – “Пласту”. Більшість членів цієї організації згодом стали визначними діячами національно-визвольних змагань.

У 1912 р. Олена вступила на філософський факультет Львівського університету. Її повністю захопило студентське життя й музика, яку вона пристрасно любила. Це був час нестабільності в Європі, наближався військовий австро-російський конфлікт. Олена Степанів брала активну участь у громадсько-політичному житті. У пластовому однострої з червоним хрестом на рамені вона разом з подругами заходила в приватні та громадські заклади й установи і збирала добровільні внески на “Потреби України”. Закінчила курси Червоного Хреста й отримала загальні теоретичні та практичні знання з військової хірургії і першої невідкладної медичної допомоги. У 1913 р. стала співорганізатором парамілітарної організації “Січові Стрільці II” й очолила жіночу соту з 33 осіб.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Громадськість Галичини 1913 р. широко відзначала 40-ліття літературної і громадської діяльності Івана Франка. З цієї нагоди відбувся з'їзд Українського студентського союзу (рис. 6).

Рис. 6. Комітет українського студентського з'їзду, присвяченого 40-річчю літературної та громадської діяльності І. Франка. Олена Степанів у другому ряду (праворуч четверта). Львів, 1913.

Після початку Першої світової війни О. Степанів записалася добровольцем на війну. Перед від'їздом на фронт вона приїжджала у Вишнівчик до батьків попрощатися. Батьки вмовляли її не йти на війну, бо вже в австрійській армії служив їхній син Ананій. Однак ні вмовляння батьків, ні сльози матері не змінили її рішення. Пізніше вона згадувала, що була твердою, як камінь.

О. Степанів брала участь у багатьох операціях. Та найбільше прославилася в запеклих боях на горі Маківка в Карпатах (рис. 7, 8).

Три дні російські війська штурмували гору, проте не змогли її взяти. Найзапекліший бій відбувся 1 травня 1915 р. Після кількогодінної гарматної підготовки російське військо, що

Рис. 7. Українські Січові Стрільці в Карпатах.
Олена Степанів ліворуч друга, 1915.

кількісно переважало, почало штурм Маківки, яку обороняли дві стрілецькі сотні. Прицільним вогнем з рушниць і в рукопашному бою стрільці відбивали атаку за атакою.

У цих боях виявилися неабиякі військові здібності й хоробрість Олени Степанів (рис. 9). Її героїзм викликав подив і велику повагу серед січових стрільців. Згодом вона одержала нагороду – Срібну медаль “За хоробрість” [10], (рис. 10).

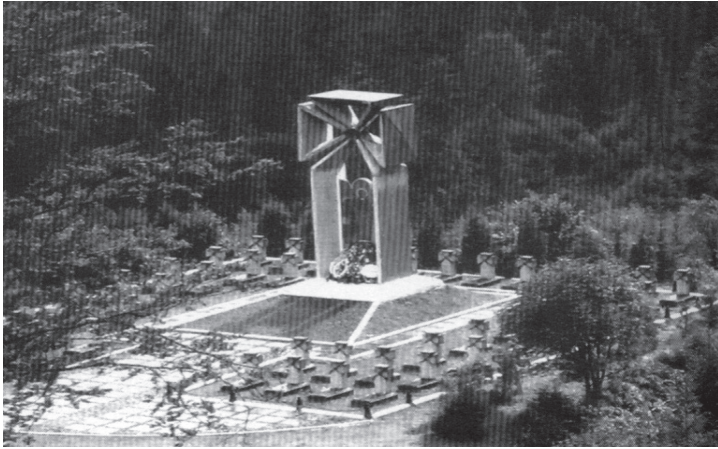

Рис. 8. Меморіал на горі Маківка.

Рис. 9. Олена Степанів – хорунжа УСС,
1915.

Рис. 10. Срібна медаль
“За хоробрість”.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Тоді Олена Степанів була популярна серед українців, про неї склали пісні, їй присвячували вірші, її портрети висіли в читальнях і школах багатьох сіл та міст Східної Галичини; 21 квітня 1915 р. видано поштову марку з портретом Олени Степанів. Ось деякі уривки з народних пісень і віршів про Олену Степанів [29, 30]:

Ой у горах, у Карпатах
Там вітер лютує.
Б'ються стрільці на Маківці
Аж світ ся дивує!...

І там приступом до бою
Ішла Степанівна.
Не знайдеться в цілім світі
Дівчина їй рівня.
Іде сміло, в руках зброя.
Панна, як лелія.
“Ідім вперед, стрільці мої,
Вся на вас надія!”

Розійшлася по всім світі
Весела новина:
“Йде до бою з крісом
Козак і дівчина!”

Петро Шкраб'юк присвятив Олені Степанів вірш “Ой там на горі, на Маківці”:

... Осколками посічено весь ліс,
А ворог суне хвилями густими,
Лежать стрільці і ти стискаєш кріс,
О горда панно межи ними.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Прогнись! Он куля, край коси свистить –
Загинеш ще такою молодою ...
А ти звелась на повний зріст в цю мить
За отчий край – і хлопці за тобою!

Зазначимо, що в 1915 р. російські війська захопили Львів і російська адміністрація почала посилену русифікацію українського населення, насильно впроваджувала російську православну віру, грабувала і вивозила зі Львова й інших міст Галичини коштовності, книги, картини тощо. Російське військо грабувало села, забиравало худобу, майно. Російська адміністрація закривала українські школи, товариства, арештовували галицьких політичних лідерів і вивозила їх у Росію.

Запеклі бої між російськими й австрійськими військами відбувалися і в с. Вишнівчик. Тоді російські війська окопалися вздовж р. Золота Липа, а селян вигнали. Під час цих боїв згоріло 193 селянські господарства, залишалося лише 53 хати передусім на хуторах. Гарматним снарядом була пошкоджена церква, осколками подірявлено дах і вибито вікна. Тоді 35 селян убито, а ще більше поранено. Після переміщення фронту відбудова села лягла на плечі жінок, старших дітей і старих людей, бо чоловіки були на фронті. Ще декілька років після війни вишнівчини мешкали в сусідніх селах та в ямах, покритих підручним матеріалом. Багато з них померло після війни від холоду і хворіб.

Після восьмимісячних запеклих боїв у Карпатах УСС і війська австрійської армії змусили російську армію відступити. Москалі зайняли оборонні позиції на схід від лінії Болехів–Лисовичі–Стрий, однак наприкінці травня вони одержали великі підкріплення та почали сильні й відчайдушні наступи. Австрійський фронт захитався. Дуже загрозливе становище виникло в районі сіл Лисовичі–Гузіїв, і австрійське командування покликала до бойових дій УСС, які стояли в запасі у Болехові. Двад-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

цять восьмого травня перший курінь УСС підійшов до Лисовичів і зупинився в західній частині села, а другий курінь – до Гузієва. Коли ж 29 травня москалі почали сильний наступ, сотні першого куреня вийшли на бойову позицію у східній і південно-східній околиці Лисовичів.

Дуже важкий бій відбувся в Лисовичах уночі з 30 на 31 травня 1915 р. Під натиском кількісно переважних сил москалів австрійський фронт був прорваний на півдні, і ворог з усіх сторін накинувся на перший курінь УСС. Виникло дуже загрозове становище. УСС пішли на прорив, пробиваючи собі дорогу штиками і багнетами. Багатьом стрільцям удалося вирватися з оточення, частина стрільців полягла в бою, більше ж половини куреня потрапило в полон. Серед полонених була й Олена Степанів. Завдяки їй ми дізналися про ситуацію цього бою.

Ось уривок з її спогадів: “Я попала в полон коло Лисович під Болаховим з двома окруженими сотнями УСС і сімома тисячами чеських та угорських жовнірів дня 31 мая 1915 р. коло год. 5 над ранком, може трохи раніше. Надворі було холодно і мрачно. Цілу ніч тривала битва і коло третьої над ранок скінчилася проломом австрійських військ, що стояли з правої сторони від стрілецьких становищ, о чім ми одначе не знали.

З лівої сторони держався ще якийсь угорський відділ, стрільці йшли йому саме на поміч. Тоді попали в два вогні російської піхоти, а рівночасно під густі стріли австрійської артилерії, котра в переконанні, що наші окопи вже зайняті неприятелем, біла в ту сторону. Російська піхота почала кидати в окопи бомби і ручні гранати та виганяти нас з окопів. Ми відстрілювалися якийсь час, одначе, бачучи безвихідність нашого положення, вийшли, переважно з оружжям, окружені москалями (були сибіряки, монголи, малі й чорняві). Тоді було ще таке завзяття між УСС, що ми кидали й нищили лорнетки та й інші речі, аби не

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

дісталися москалям. Так пригнали нас аж до московської бригади, що стояла в прешім селі за Лісовичами (Задеревач) в напрямі до Журавно ... Тут відділили офіцерів від жовнірів; офіцерів було з австрійськими 50, жовнірів коло 7000..." [5].

Є спогади про цей бій і Ганни Дмитерко, яка у 1944 р. покинула Галичину й опинилась на еміграції в США. Вона писала таке: "Розтаборилися на цвинтарі біля церкви й там мали просидіти чи пролежати до ранку. Поукладались одні під парканом, другі під церквою, як стояли, так попадали й поснули. Я не могла задрімати, бо холодно було й сильна стрілянина мене нервувала. Кулі блукали між нами. Рано показав мені німець-лікар кульку в паркані, що вночі застрягла над моєю головою.

Перейшли на становище за городи, а то й поміж хати села. Розстрільні недалеко від себе, бо чути гамір на московському боці. Чути майже одночасно вистріл і розрив шрапнелів... Надходить вечір. Всі насторожені... На становищах остає в нашій сотні около десятка старшин і підстаршин, а між нами й товаришка Степанівна...

Московський наступ почався над ранком під ослоною мряки вже десь по другій годині. Як ми були ще на гостинці в лісі, то чули в цій долині направо, почавши від Болехова, сильну стрілянину і крики: "Урра!"... Нараз чуємо "урра" вже ось перед носом... Крісова стрілянина не вгасає, гармати б'ють за втікачами... З мряки виринає хмара солдатів. Ділить нас уже лише саджавка (ставок). Я круто повертаю на якесь подвір'я... й от бачу, як через городи біжить хорунжий Ковалик і махає до мене рукою... На ходу довідалася я, що наших багато попало в полон, а між ними Степанівна" [5].

Шлях полонених пролягав через Тернопіль, Київ, Самару до Ташкента. Остання дорога проходила через пекучу пустелю, якою колись відправляли на заслання Т. Шевченка. У Ташкен-

ті було сім великих таборів для полонених рядових і три для офіцерів, серед яких, крім українців, були німці й поляки. Олені Степанів виділили окрему темну й сиру кімнату. Побутові умови й харчування полонених були погані. Проте найважче було хорунжій, яку пильно стерегли. Очевидно, охоронцям повідомили, що вона ще під час першої зупинки транспорту полонених у с. Курян Бережанського повіту намагалася втекти. Значною розрадою О. Степанів стали курси з вивчення французької, англійської мов і математики, які проводив німець Путчі.

Після Лютневої революції, що вибухнула в Росії 1917 р., умови проживання полонених дещо поліпшились. У квітні 1917 р. Олені Степанів уперше без конвою дозволили вийти в місто. У Ташкенті мешкала українська діаспора, яка займалася й національно-освітньою роботою. В одному з павільйонів Олександрійського парку українська громада організувала концерт. На ньому побувала й Олена Степанів. Разом з ними вона співала українські пісні: “Гей там на горі Січ іде”, “Соколи”, “Заповіт” Т. Шевченка, “Ой у лузі червона калина” та ін. Ці події в далекому засланні надали їй нових сил і сподівання на волю. Згодом О. Степанів приєдналася до діяльності Ташкентської української громади.

Стараннями німецької сестри милосердя графині Горн і полковника Пішеля 17 серпня 1917 р. Олену Степанів удалося звільнити з полону. В Австрію вона поверталася через м. Петербург, Фінляндію, Швецію, Німеччину. Дорогою на кожній залізничній станції її зустрічали жінки цих країн як українську героїню і фотографувалися з нею. Тоді в часописах і журналах Фінляндії, Швеції опубліковано статті й нотатки про хорунжу зі світлинами.

Перша світова війна тривала з 1914 по 1918 рр. За той час загинуло понад 12 млн осіб. У цій війні на боці Росії воювали

українці Східної України, а на боці Австро-Угорщини – українці Західної України, бо ці території належали тоді до різних держав. Унаслідок Лютневої революції династію Романових було повалено.

Після Жовтневого перевороту в Росії і розпаду Австро-Угорської імперії почалася нова боротьба за незалежність України. У підготовці Листопадового зриву активну участь брала Олена Степанів. Першого листопада 1918 р. у Львові проголошено Західно-Українську Народну Республіку (ЗУНР). Трохи оговтавшись, поляки почали активні військові дії проти ЗУНР. Для її оборони було зібрано військові частини, ядром яких став Легіон УСС. Невдовзі сформовано Українську Галицьку армію (УГА).

Як чотар УГА Олена Степанів у складі Золочівської бригади брала участь у боях проти поляків. Після багатьох запеклих боїв під натиском добре озброєних військ Польщі, які кількісно переважали, УГА була змушена покинути Галичину і в червні 1919 р. перейшла через р. Збруч у Східну Україну.

Олена Степанів була делегатом у переговорах з УНР, яку очолював П. Скоропадський. Восени 1919 р. під Старокостянтиновом вона захворіла на висипний тиф, урятував її від неминучої смерті знайомий лікар Степан Гайдучок. Після важкої хвороби О. Степанів залишила армію і в листопаді 1919 р. виїхала до Відня.

У 1919–1921 рр. О. Степанів продовжувала навчання на філософському факультеті Віденського університету, а наступного року захистила дисертацію “Розподіл і розвиток суспільства у давній Русі до половини XIII ст.” і отримала диплом доктора філософії. У липні 1920 р. вийшла заміж за полковника січових стрільців Армії УНР Романа Дашкевича. Закінчивши навчання у Відні, вона разом з чоловіком переїхала до Львова, де 13 грудня 1926 р. у них народився син Ярослав.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

З жовтня 1921 р. до 1935 р. Олена Степанів працювала викладачем географії й історії у приватній українській жіночій гімназії Сестер Василянок. З 1929 р. очолювала Географічну комісію Учительської громади, стала ініціатором створення Географічної комісії в Науковому товаристві ім. Шевченка. У 1935–1939 рр. вона була референтом організаційного відділу Ревізійного союзу українських кооператив і зробила вагомий внесок у розвиток українського кооперативного руху в Галичині. Тоді українська кооперація була засобом об'єднання українців і підтримки їхньої політичної та господарської діяльності. Особливо важливий її внесок в організацію і розвиток кооперативів здоров'я. На відміну від промислової, сільськогосподарської і споживчої кооперації, українські кооперативи здоров'я не мали власного досвіду роботи. Знаючи добре німецьку, французьку й англійську мови, О. Степанів ознайомлювала населення з досвідом європейських країн. Кооперативи здоров'я в Галичині набули значної популярності та сприяли поліпшенню здоров'я селян [47].

Під час першої радянської окупації О. Степанів викладала географію в середніх школах 3 і 4 у Львові, а під час німецької – працювала керівником Львівського міського статистичного бюро. У 1943 р. видала книжку “Сучасний Львів”, що містила близько 50 карт і фотоілюстрацій (перевидана 1953 р. у Нью-Йорку і 1992 р. у Львові). Післямову до її перевидання у Львові написав Ярослав Дашкевич (рис. 11).

Після звільнення Львова від німецької окупації в липні 1944 р. на вул. Піскову, 7 по Олену Степанів приходила польська боївка Армії крайової. Тоді її врятували від загибелі сусіди-поляки. З наближенням червоної армії до Львова друзі радили їй емігрувати, проте О. Степанів вирішила залишитися зі своїм народом. У 1945–1946 рр. працювала доцентом кафедри еконо-

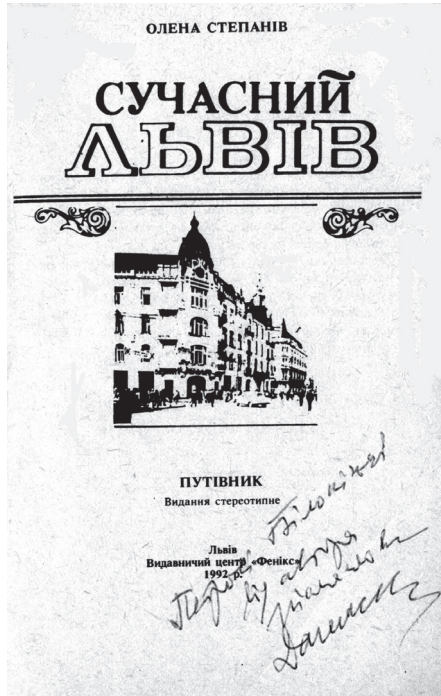

Рис. 11. Олена Степанів.
Сучасний Львів

мічної географії Львівського університету і викладачем Львівського інституту радянської торгівлі (за сумісництвом) [14], а в 1946–1948 рр. – науковим працівником відділу економічної географії в Інституті економіки АН УРСР у Києві, куди її разом з І. Крип'якевичем і В. Огоновським було “почесно” депортовано. Згодом її звільнили з роботи і, залишившись без засобів існування, вона повернулася до Львова; разом із сином Ярославом тоді мешкала на вул. Пісковій, 7.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

З великими труднощами, за допомогою геолога Северина Пастернака О. Степанів вдалося знайти роботу. Вона обійняла посаду наукового працівника у відділі геології Природничого музею АН УРСР. Проте радянська влада й у Львові не дала їй змоги спокійно працювати і провадити наукову роботу. Прислужники тоталітарного режиму щораз більше плели проти неї інтриги, стежили за нею.

Тридцятого грудня 1949 р. Олену Степанів арештували (сина Ярослава ув'язнили раніше). Трійка МДБ 2 вересня 1950 р. засудила її на десять років заслання як “зрадника Батьківщини” (відома стаття 54 КК). Покарання відбувала в мордовських таборах строгого режиму. Уже немолода, мусила виконувати важку працю – копати, носити тягарі, сушити торф. Умови життя були нестерпними – виснажлива праця, погане харчування, хмари комарів, смердючі багна, безмежні ліси, освітлена вночі зона з вишками і собаками. Здоров'я О. Степанів погіршувалося, і в 1956 р. її звільнили з заслання.

Олена Степанів, повернувшись до Львова, не мала ні житла (її квартира на вул. Піскової, 7 була зайнята), ні засобів для існування. Спочатку вона мешкала в близької родички, а згодом винайняла кімнату на краю міста в приватному одноповерховому будинку на вул. Козацькій, 11а (бічна вул. Тракт Глинянський) (рис. 12). У наукових установах її не брали на роботу. Жила лише на мізерну пенсію – 89 крб.

Померла Олена Степанів після важкої хвороби 11 липня 1963 р. Похована на Личаківському кладовищі. Провести її в останню путь прийшли десятки тисяч людей. Це була маніфестація, вираження волі й гордості за славетну дочку України [10].

Після смерті матері в однокімнатній квартирі на вул. Козацькій, 11а мешкав Ярослав Дашкевич. Якимось навесні 1964 р., повернувшись з роботи додому, він побачив, що двері його кім-

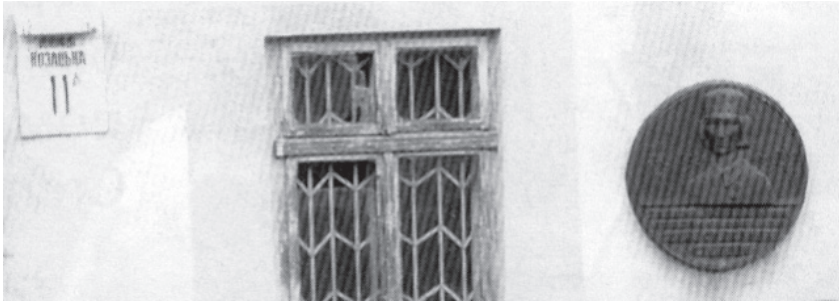

Рис. 12. Будинок на вул. Козацькій, 11а,
де мешкала Олена Степанів у 1956–1963 рр.

нати зламані і три кремезні невідомі особи заявили, що тепер вони тут будуть проживати. Невдовзі другу кімнату цього будинку Личаківська районна рада віддала Любові Лутчин.

2.3. Утворення Західно-Української Народної Республіки

Свою Батьківщину любіть.
Любіть її... Во время люте.
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть

(Т. Шевченко)

Після розпаду Австро-Угорської імперії поляки хотіли остаточно приєднати Західну Україну до Польщі. Для цього була створена ліквідаційна комісія. Ця спроба поляків підштовхнула український провід Галичини до рішучих дій. Ще в період війни у Львові підпільно діяла спілка українських офіцерів, яка створила Центральний Військовий Комітет. Він розпочав активну організаційну роботу. Двадцятого жовтня 1918 р. у Львові на

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Святогірській площі скликано великий мітинг, на якому Кость Левицький зачитав резолюцію про створення в Галичині Української держави. Проте австрійський намісник Гуйн рішуче відмовив делегації Української Національної Ради в передачі влади. Тоді в справу втрутився Центральний Військовий Комітет, очолюваний сотником Дмитром Вітовським.

Керівники Комітету таємно 31 травня 1918 р. зібралися в Народному Домі (тепер Будинок офіцерів на вул. Театральній) і розробили детальний план захоплення міста. Народний дім став штабом повстання. Першого листопада 1918 р. о четвертій годині ранку почався так званий Листопадовий зрив. Усі військові польські частини роззброєно, взято під охорону пошту, банки, вокзал, склади, будинок сейму, комендатуру та ін. На ранок по всьому Львову замайоріли синьо-жовті прапори. Трохи оговтавшись від такої несподіванки, поляки почали наступ. Крім військових, узяли в руки зброю польські студенти. Почалася запекла польсько-українська війна. Бої розгорнулися по всьому місту.

Українська Національна Рада утворила уряд, який очолив Кость Левицький. ЗУНР гарантувала політичні й громадянські права всьому населенню. До складу ЗУНР також увійшли Буковина і Закарпаття.

Важкі бої точилися біля сейму (тепер головний корпус Львівського університету) та в інших місцях. Українські військові частини очолював сотник, пізніше полковник Дмитро Вітовський. З добровольців Галичини створено Українську Галицьку армію. Командиром УГА призначено генерала Мирона Тарнавського. Президентом ЗУНР обрано Євгена Петрушевича. Армія УГА не мала своєї зброї, здобувала її в боях.

У ході війни поляки отримували щораз більше підкріплення з центральних областей Польщі. Переломний етап у війні

настав у травні 1919 р., коли проти УГА виступила майже 60-тисячна армія, скомплектована у Франції з польських військово-полонених під командуванням генерала Йозефа Галлера. Вона була добре вишколена, оснащена найновішим на той час озброєнням і забезпечена боеприпасами, обмундируванням, харчами та ін. Антанта скерувала її в Польщу для боротьби з більшовиками, а поляки використали проти українців Галичини. Незважаючи на це, УГА чинила сильний опір. Шостого червня 1919 р. вона здобула важку перемогу під Чортковом, а 19 червня – під Бережанами [41].

Після Бережанської битви станом на 24 червня 1919 р. поляки зайняли головні рубежі по лінії Ожидів–Скварява–Вільшаниця–висота 421 м на захід від Гологір, Зашків–Пленіків–Виписки–Волків, тобто відрізували всі шляхи наступу УГА на Львів.

Нам пощастило знайти дані про бойові дії безпосередньо в с. Вишнівчик. Поручик УГА 7-ї бригади II корпусу П. Мигович у спогадах [38] писав: “23 червня рушили ми на захід до села Жукова. Звідси повели ми розвідку і ствердили, що поляки знаходяться в Зашкові та обсадили правий берег Золотої Липи лиш в тому селі та у Вишнівчику в давніх австрійських окопах.

Наші частини обсадили лівий берег Золотої Липи. Дня 24 червня почалися наші наступи. Наш курінь розвинувся в розстрільну в долині біля Золотої Липи у Вишнівчику лівим крилом від половини села на північ. Це було коло години 7-ї ранку. Ми підійшли під польські становища на яких 70 кроків. Поляків з окопів майже не видно. Лиш шапки виставили понад рови. Стріляли сильно. Наша розстрільна від польського огню мусіла впасти долів між трави і бараболиця. Не помагала команда вперед. Я зачав підганяти стрільців вперед і переходити вздовж розстрільної. Рушивши трьох з місця почув я, що моя ліва рука мокра. Я глянув на неї і побачив кров. Я був ранений ... Я відсту-

пив назад. Оглядаюсь, а за мною, розстрільна. Я зупинився і не дозволив іти ні кроку даліше назад. Коло мене з'явився якийсь наш старшина (здається чотар Петро Мандзик), під проводом якого почався наступ другим наворотом” (рис. 13).

Після поранення П. Мигович відбув на пункт перев'язування, утратив зв'язок зі своєю сотнею і пізніше про неї не мав жодних відомостей. Можливо, під час цього бою стрільців убили. На жаль, їхні прізвища не вдалося з'ясувати. Муніційним референтом 7-ї Львівської бригади був поручник Ярослав Пастернак. Він вів точний денник воєнних подій. Пізніше Я. Пастернак став відомим археологом. У 1944 р. він виїхав з України, помер у Канаді.

Наприкінці червня поляки одержали нові підкріплення і 18 червня вдарили по всій лінії фронту. Найсильніший удар був на схід від Перемишлян. На той час у с. Виписки перебувала 1-ша бригада УСС, а під Гологороми – 4-та бригада. Тоді сили були нерівні, і в цих боях полягло багато УСС і воїнів УГА. Далі воювати проти поляків не стало ні сили, ні можливості. І 16–18 липня 1919 р. УГА перейшла р. Збруч та з'єдналася з військовими загонами Української Народної Республіки. Згодом 22 січня 1919 р. у Києві на Софіївській площі урочисто було проголошено про об'єднання (злуку) Західної і Східної України в одну державу.

Рада Амбасадорів (представники Англії, Франції та інших держав) 25 червня 1919 р. на Паризькій конференції підтримали домагання поляків і визнали за Польщею право на окупацію Західної України.

Отже, з середини липня 1919 р. наш край знову окупували поляки. Унаслідок Першої світової і польсько-української воєн десятки тисяч українців загинули в нерівних боях. Відомості про борців за волю і незалежність України наведено у Путівни-

ку “Львів – місто наших героїв” [36]. Західна Україна була сильно знищена, сільське господарство занепало й посилилася міграція українців у Канаду.

2.4. Ананій Степанів – відважний сотник УГА

Ім'я легендарної хорунжої Українських Січових Стрільців, четарки Української Галицької армії Олени Степанів добре відоме не тільки в Галичині, а й далеко за її межами. Та мало хто знає, що її брат Ананій Степанів був одним з організаторів бойових відділів УГА, її відважним командиром. Усе своє життя, свої думи вони присвятили боротьбі за волю і незалежність України. Коли почалася Перша світова війна, Олена пішла добровольцем в УСС, Ананій служив в австрійській армії.

Ананій Степанів народився 13 жовтня 1890 р. Закінчив гімназію і правничий факультет Львівського університету. Був членом відомого українського національного спортивного товариства “Сокіл”, заснував його філію у с. Вишнівчик. Згодом членом цього товариства стала й його сестра Олена.

У цій війні Австро-Угорська імперія зазнала поразки, і 1918 р. почався її розпад. На руїнах імперії у Східній Галичині 1 листопада 1918 р. утворилася Західно-Українська Народна Республіка. З усіх фронтів світової війни поверталися виснажені від голоду, холоду, запеклих боїв українські вояки. Серед них був Ананій Степанів, поручик 80-го піхотного полку австрійської армії, який воював на російському й італійському фронтах [3, 57].

Він, повернувшись із фронту, не думав про відпочинок, а з перших днів листопада 1918 р. переїхав зі Львова в Городок, організував там з українських військових бойовий відділ і прибув з ним на фронт. Одночасно вплинув на організацію військових

Рис. 14. Олена Степанів з братом Ананієм, 1915.

відділів у сусідніх районах, щоб спільними силами побороти ворога – поляків.

Як згадували його бойові побратими УГА четар Олекса Черник і Северин Рибачевський [38], Ананій Степанів був високого зросту, стрункий, симпатичний, поважний, добре усвідомлював значення тої війни для долі українського народу (рис. 14).

Перший бій він прийняв на околиці с. Керниця під Городком. Наступ двох куренів познаньчиків, які належали до еліти

польської армії, що тривав з 9 до 17 год., був криваво відбитий. Усюди, де виникали найнебезпечніші ситуації, з'являвся сотник Степанів і своєю військовою майстерністю, відвагою і холодно-кровністю рятував ситуацію. Його курінь вів бої у Любіні Великому, Любіні Малому, Щирці, Бірче та інших місцевостях Львівщини.

Бій у Журавно з кількісно переважними силами противника, що наступав, закінчився для нього трагічно. У розпал бою він намагався підтримати 4-ту чету, яку сильно атакував ворог, пробиваючись на білому коні крізь ураганний вогонь противника, однак був убитий, Це сталося 24 травня 1919 р.

А. Степанів був не тільки вмiлим військовим організатором і командиром, а й відважним воїном. Ніколи не чекав на ворога, а шукав його й атакував. Його стрільці завжди були готові до бою, тому ворог намагався обходити його військові позиції. Він не любив відступати. Його шанували й любили стрільці, старшини та командири сусідніх відтинків, бо попри строгість і вимогливість був для них добрим другом і бойовим побратимом.

Поховали Ананія Степаніва в Журавно, пізніше родичі перевезли його останки до Заболотця біля Бродів, де тоді проживали його батьки. На могилі є напис: "Не посоромив Української Землі" [3].

2.5. Могили УСС, воїнів УГА

У запеклих боях, які відбувалися в ході польсько-української війни, загинуло багато січових стрільців, воїнів УГА. Їхні могили були в багатьох містах і селах та на полях Галичини. Дві великі могили УСС є у с. Вишнівчик на кладовищі біля церкви. В одній із них завдовжки приблизно 11 м поховані стрільці, а в

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

іншій, ближче до церкви, завдовжки 18 м – стрільці й польські легіонери.

Із розповіді Івана Стахіва 1901 р. народження відомо, що багато вбитих стрільців було з сіл Липівці, Плеників, Чемеринці, Зашків, тобто в усіх околиць Вишнівчика і самого села. Стрільці були порубані шаблями, поколоти багнетами. Це свідчить про завзяті рукопашні бої. Були вбиті й польські легіонери. Михайло Угрин (“Галицький шлях”, 23 лютого 1991 р.) писав, що в с. Вишнівчик у буйних житах гарячого літа 1919 р. полягло понад 100 воїнів УГА та польських легіонерів.

Ще з дитинства я чув від односельчан старшого віку, що в цих могилах поховані Українські Січові Стрільці. З огляду на це викликають інтерес дані про те, що в с. Виписки, що за 6 км від Перемишлян, стояла 1-ша бригада УСС. Вона 28 червня 1919 р. планувала наступ о 6 год. ранку на польські позиції в Перемишлянах. Тим часом на польський фронт прибуло свіже поповнення під командуванням генерала Галлера, і він почав наступ на одну годину раніше по всій лінії фронту. Найсильніший удар припав на схід від Перемишлян, тобто в напрямку на Вишнівчик. Селяни звозили всіх убитих воїнів і ховали у спільних могилах.

Могили нагадували молодому поколінню, що стрільці не мирилися з поневоленням і зі зброєю в руках здобували волю. Це піднімало патріотичний дух молоді, надихало їх на майбутні визвольні змагання. Односельчани оберігали стрілецькі могили як національну святиню. Могили були впорядковані, обсажені квітами, на них стояли березові хрести. Щорічно на другий день Великодніх свят на могилах відправляли панахиду.

Після цього молодь збиралася на площі біля церкви, демонструвала свій спортивний і військовий вишкіл, співала стрілецькі пісні. Це, звісно, не подобалося польським шовіністам. За

мовчазною згодою властей вони розкопали стрілецькі могили в Потуторах, Поморянах, Княжому та інших місцях, а останки стрільців кудись вивезли. Щоб не спіткала така доля стрілецьких могил у Вишнівчику, Павло Михайлович Луцишин і Василь Павлович Нагірний пішки ходили в Тернопільське воєводство і домоглися їхнього збереження.

За 50 років тоталітарного режиму стрілецькі могили заросли бур'янами, кущами і високими деревами, бо їх доглядати було заборонено. Упорядковувати їх вишнівчини почали вже з наближенням розпаду Радянського Союзу [4, 8].

2.6. Михайло Паска – хорунжий УГА

До 1948 р. я проживав у с. Вишнівчик і разом з іншими учнями ходив у семирічну школу в с. Чемеринці. Ще тоді мою увагу привернув старий дубовий хрест, який стояв при вході до села Плеників недалеко від дороги Вишнівчик–Чемеринці.

Під час перебування у Вишнівчику 17 травня 1998 р., коли в лісі Дубина відкривали пам'ятний хрест на місці, де більшовики по-звірячому закатували у вересні 1944 р. мого порідненого брата Андрія Марченка [6], вирішив ще раз пройти по дорозі до Пленикова й оглянути те місце, де тоді стояв дубовий хрест. Місцевість тут досить мальовнича. По обидва боки від дороги невелика долина, а далі пагорби лісу.

За 50 років місцевість помітно змінилася. Замість старої вузької польової дороги тепер шосейна дорога. На її узбіччі стоїть новий високий дубовий хрест. Біля хреста, неначе на могилі, висаджено квіти (рис. 15).

Коли я оглядав те місце, до мене підійшла старша за віком жінка Марія Левко. На моє запитання, чи вона щось знає

Рис. 15. Місце поховання хорунжого УГА Михайла Паски.

про історію спорудження цього хреста, відповіла, що не знає. Та в ході нашої розмови вона не раз повторювала, що той хрест історичний.

Після розширення дороги, новий хрест поставив її чоловік Василь Левко разом з іншими селянами. Марія зазначила, що

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Василь Левко за участь у національно-визвольних змаганнях відбув 25 років тюремного ув'язнення.

У мене весь час було відчуття, що колись плениківці поставили хрест на могилі воїна УГА. Зазначу, що у Вишнівчику недалеко від церкви височать дві довгі братські могили стрільців УГА, які загинули в нерівному бою з поляками 28 червня 1919 р. Їхні імена невідомі. Тому читав літературу про ті далекі буремні роки з надією віднайти імена полеглих.

Несподівано в журналі “Літопис Червоної Калини” (1937, IX Річник, ч. 5) у статті П. Миговича “При VII-ій Бригаді УГА” [38], у примітці знайшов такий запис: “Хор. Михайло Паска загинув в боях під Пленниковим Перемишлянського району у другій половині червня 1919 під час нашої офензиви”.

Добру згадку про хорунжого М. Паску залишив поручик Карло Ставишин [52]. Він зазначив, що штаб VII бригади доручив йому перебрати команду XXIV куреня, де на той час була дуже низька дисципліна. У цій статті він згадує: “Коли я перебрав команду XXIV куреня, то представлявся він морально і під оглядом дисципліни фатально... Одинок скорострільна сотня під командою хор. Паски була на своєму місці і до скорострільчиків мав я повне довір'я. По сотнях ширилась большевицька агітація, а находила вона добрий ґрунт, бо сотні, крім 7-ої, були майже босі ... Я заспокоював людей як міг, потішав їх обіцянками, при чім дуже помагав мені хор. Паска, але обува з бригади не приходила. Це використовували агітатори і взивали до непослуху і до бунту... Мені вдалося розброїти сотню. Аж тоді стрільці сказали прізвисько агітатора, а був ним один старший десятник”.

Після Чортківського наступу, як зазначив К. Ставишин, були ще переможні бої 19–20 червня 1919 р. під Бережанами і в Дунаєві. У цих боях хорунжий М. Паска був важко поранений, по дорозі до Перемишлян помер.

Наведені дані засвідчують, що хорунжий Михайло Паска похований у Пленикові, і хрест, про який ішла мова, найімовірніше, стояв на його могилі [11]. Після розширення дороги новий хрест трохи змістили. Тепер уже зрозуміло, чому плениківці вважали старий хрест історичним. Зазначимо, що Михайло Паска був серед 150 студентів Львівського університету, арештованих 1 липня 1910 р. польською поліцією за виступ з вимогою читати лекції в Університеті українською мовою. Тепер на хресті, що стоїть на місці поховання Паски, потрібно прикріпити табличку приблизно з таким написом: “Тут спочиває хорунжий УГА Михайло Паска, який поліг у бою з поляками в червні 1919 р.” і урочисто посвятити.

Велика шана жителям Пленикова за те, що в умовах бездержавності зберегли місце поховання невідомого воїна, який віддав своє життя за волю і незалежність України [11].

2.7. Західна Україна під владою Польщі

Після перемоги поляків у польсько-українській війні в Західній Україні всі адміністративні пости обійняли поляки. Економіка розвивалася повільно. Серед робітників у промисловості переважали поляки. Безробіття серед українців було великим. Українська наука і культура зазнавали переслідувань. Польська влада старалася, щоб освіта була недоступною для українців. У 1924 р. прийнято закон про заборону української мови в державних установах і місцевому самоврядуванні. Медичне обслуговування, особливо в селах Галичини, було на низькому рівні. Політичне безправ'я і національне гноблення українців було державною політикою Польщі.

Галичани не мирилися з цим і знову почали боротьбу проти польського режиму. Колишні командири УГА заснували під-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

пільну військову організацію – УВО (Українська військова організація). Її очолив Євген Коновалець.

У 1919 р. створено комуністичну партію Східної Галичини, потім відому як КПЗУ (Комуністична партія Західної України). У 1925 р. виникла найбільша легальна партія – Українське Національно-Демократичне об'єднання (УНДО). Поляки почали широкий наступ проти українських організацій. Українці бойкотували польські вибори до сейму і сенату.

У 1928 р. під час виборів до польського сейму українці обрали 56 українських послів і 11 сенаторів. Це були визначні політичні діячі. У Відні 1929 р. відбувся з'їзд українських делегатів, на якому нелегально створено Організацію Українських Націоналістів (ОУН). Відразу після цього поляки повели проти неї боротьбу. У 1930 р. польська влада почала “пацифікацію” (переслідування і придушення національних рухів українців). Поліція і польське військо арештовували і катували українських патріотів. Тюрми були заповнені українцями.

У відповідь на польську пацифікацію бойовики масово виступили проти польської поліції, урядовців, поміщиків і українських примиренців. Великого розголосу набуло вбивство 15 червня 1934 р. у Варшаві Г. Матейком міністра внутрішніх справ Польщі В. Перацького. Польський уряд створив у Західній Білорусії концтабір Березу Картузьку.

У цей час у Європі та цілому світі загострилася політична обстановка. В Італії, Німеччині, Японії до влади прийшли фашистські і реваншистські сили, які вели підготовку до воєнних дій і переділу світу.

Недалеко від Вишнівчика в мальовничій місцевості за 7 км у північно-східно напрямі від Перемишлян розташоване с. Унів, де здавна є монастир Святоуспенська Лавра. У день Успіння Пресвятої Богородиці 28 серпня там щорічно відбувався від-

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

пуст. Сюди прибувало багато людей з міст і сіл Західної України. У монастирі була школа малярства, політури і друкарня [48]. У той день 1939 р. священники звернулися до парафіян з проханням покинути Лавру і поспішити додому, бо в світі дуже неспокійно і скоро почнеться Друга світова війна. Це сталося 1 вересня з нападом гітлерівської Німеччини на Польщу, а 22 вересня Червона Армія зайняла Львів.

Розділ 3

ВИШНІВЧИК У ЧАСИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Якщо не знати минулого, неможливо зрозуміти істинний сенс сучасного й мету майбутнього.

(М. Горький)

Великі зміни в житті людей с. Вишнівчик, як і всього населення Західної України, почалися з вересня 1939 р. після початку Другої світової війни. Першого вересня 1939 р. гітлерівська Німеччина напала на Польщу, а 17 вересня Радянський Союз зайняв Західну Україну. Галицькі москвофіли зустрічали Червону армію як визволительку. Проте всупереч їхнім сподіванням у перші ж місяці радянська влада повела себе не як визволитель. З часом переважну більшість членів комуністичної партії Західної України репресували. Відомий вислів львівського композитора Філарета Колеси: “Нас визволила Червона армія і на то нема ради”!

Радянська влада дуже швидко прибрала до рук Галичину. Уже 22 жовтня 1939 р. відбулися вибори Народних делегатів, які 27 жовтня ухвалили рішення про входження Західної України до складу Української радянської соціалістичної республіки і Союзу радянських соціалістичних республік.

3.1. Запровадження радянської влади

Життя галичан різко змінилося. Почалося активне будівництво радянської влади. Воно супроводжувалося переслідуваннями й арештами української інтелігенції та широких верств місцевого населення, які виражали свою незгоду з новими порядками. За період з жовтня 1939 р. по червень 1941 р. в Західній Україні було арештовано понад 60 тис. людей, з них 50 тис. закатовано і розстріляно. Радянська влада ліквідувала всі політичні партії і культурно-освітні установи, які існували до того. Уже 5 грудня 1939 р. Рада народних комісарів СРСР ухвалила постанову про насильницьку депортацію із західних областей України сімей членів Організації Українських Націоналістів, Українських Січових Стрільців, Української Галицької армії, священників греко-католицької церкви, патріотично налаштованої інтелігенції, заможних селян, національно свідомих робітників і селян у Сибір.

За даними архівних матеріалів, до початку війни з Німеччиною 21 червня 1941 р. із західних областей України і Білорусії було вивезено 318 800 сімей, або 1 173 170 осіб. Про умови, в яких українські родини вивозили в Сибір та інші далекі й малолюдні місця Радянського Союзу, описав мій однокурсник Володимир Сельський [49].

Уночі 21 травня 1941 р. до них постукали в двері незнайомі люди і просили відчинити. У хату ввійшли озброєні військові, довго нишпорили по хаті й на горіщі по найменших закамарках, усе перетрушували, а потім повідомили, що їх вивозять у Сибір. У хаті зчинився плач, метушня. Сім'я почала збирати в дорогу найнеобхідніші й дорогі речі. Більшість цінних речей кагебісти не дозволили брати з собою. Родина взяла лише декілька клунків одягу, теплих речей і дещо з продуктів.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Їх посадили в кузов вантажівки і відвезли на залізничну станцію в Коломию. Там було багато людей. Усіх помістили в товарні вагони потяга, який уже стояв на рейках. Усі вагони були переповнені людьми – старими, молодими і дітьми. У вагонах по боках у два поверхи були нари з дощок, а по середині в підлозі – діра (отвір) для туалету. У разі природних потреб людину заслоняли з усіх боків простинею. У товарних вагонах людей везли як худобу... Двері вагонів закривали ззовні й опломбовували. У вагонах люди задихалися. Свіже повітря надходило через маленьке заґратоване віконце. Дорога на Сибір була встелена трупами. Померлих людей на станціях виносили з вагонів, і їхні могили невідомі.

Неймовірно важке каторжне життя чекало на тих, кому “пощастило” добратися до місця заслання. Навіть в актах перевірок, які проводили органи НКВС зазначено, що життя переселенців було нестерпне. Їх розміщали в холодних бараках, непридатних для життя взимку. Існувала антисанітарія, масове захворювання людей, висока смертність.

У Західній Україні радянська влада заборонила греко-католицьку церкву і примушувала священників переходити на православ'я, а тих, хто не погодився, арештовували, жорстоко карали й судили. У тих умовах священник с. Вишнівчик Емілян Шафранський погодився перейти на православ'я, тим зберіг своє життя і церкву.

Договір про ненапад, укладений 1939 р. між гітлерівською Німеччиною та СРСР і підписаний міністрами закордонних справ Рібентропом і Молотовим, існував недовго. У ніч з 21 на 22 червня 1941 р. Німеччина несподівано напала на радянський союз. Не готова до війни червона армія панічно відступала. Частина війська відходила через наше село. Танк, який переїжджав через старий дерев'яний міст на р. Ло-

нівка, провалився, упав з висоти близько 2 м, водій загинув. Його поклали біля тину нашого подвір'я, і я бачив його побите обличчя. Пошкоджений танк червоноармійці залишили біля паркана сусіда Івана Боршовського. Діти на цьому танку влаштували ігри, а селяни брали деякі деталі й коваль виготовляв з них для потреб сільського господарства знаряддя праці.

Навесні 1941 р. чоловіки призовного віку с. Вишнівчик, у тому числі мій батько, були на перепідготовці в смт Брюховичі. З початком війни їх маршем привели до Львова на цитадель, де був склад зброї, обмундирування тощо, наказали швидко зняти нове обмундирування і видали старе, зношене. Потім вишикували і скерували одних, без командира, у військову частину на вул. Мечнікова. Там вони застали лише двох офіцерів, які з тягли важкий сейф з документами й просили допомогти повантажити його на віз та швидко зникли. Залишившись одні, вишнівчани й чоловіки сусідніх сіл зрозуміли, що почалася німецько-радянська війна. Вони дякували Богу за те, що їх відпустили, і малими групами, переважно лісами, добиралися пішки додому. На цитадель упало декілька бомб, і один вишнівчанин був легко поранений у руку. Він пішов у санітарну частину й не повернувся, очевидно, його розстріляли, бо надавати допомогу не було часу.

Відразу після відступу червоної армії і приходу німців група вишнівчан пішла в м. Золочів у тюрму, яка була в замку Собеського, щоб звільнити арештованих. У тюремних камерах і на коридорі вони побачили багато крові – сліди жорстоких катувань. Трупи понівечених людей знайшли у двох великих ямах. Спеціальна служба витягувала закатованих із ям і складала в ряди, щоб рідні могли їх упізнати. В одній ямі перед в'язницею було 432 особи, облиті бензином і обпалені, у другій – на подвір'ї –

217 осіб. Це були жертви тільки останніх днів перед утечею більшовиків [35].

Багато арештованих людей енкаведисти вбили ще раніше, їхні трупи вони вивозили на кладовище, закопували і зверху зрівнювали, щоб ніхто не побачив. На трупах були сліди жорстоких катувань. У тюрмі люди знайшли й страшні знаряддя для тортур – залізні палі, вмуровані в підлогу, на які кати саджали своїх жертв, молотки, якими вбивали цвяхи в голову, щипці й кліщі, якими виривали язики, вуха, носи, живцем дерли пояси шкіри, корсети з набитими цвяхами, які надягали мученикам на груди, електричні крісла з різними проводами, спеціальні електричні лампи та ін. [35].

Жителі Золочева пригадували, що перед відступом радянських військ на подвір'ї тюрми гуділа машина (мій батько пригадував, що там запускали трактори, він був родом з Вижнян – М. М.), яка заглушувала страшний крик і стогін катованих людей. Серед понівечених у тюрмі людей рідні розпізнали лише 47 осіб, серед них Бошовського Василя з Вишнівчика.

Похорон закатованих людей відбувся 6 липня 1941 р. на Золочівському кладовищі. Розпізнаних ріднею закатованих осіб поховано в одній могилі, а нерозпізнаних – в іншій спільній могилі. На могилах люди поклали вінки і квіти. Чотири священники відправили панахиду і виголосили промови. Потім люди співали: «Чуєш брате, мій», «Вічная пам'ять» та ін. [35].

Сліди жорстоких катувань енкаведисти залишили в тюрмах усіх районних і обласних центрів Західної України. Вони також їздили на конях по селах і вистрілювали місцевих людей [35].

Услід за частинами червоної армії через с. Вишнівчик проїжджали передові частини німецьких військ на мотоциклах, озброєні автоматами, а на мотоциклах з коляскою – кулемета-

ми. Вони їхали з боку м. Перемишляни через с. Липівка і хутір Щепанівка. Ми, дітвора, почувши гул моторів, уперше в житті побачили мотоцикли і з цікавістю спостерігали.

3.2. Німецька окупація

Одразу ж після відступу червоної армії 30 червня 1941 р. у Львові Національні збори під керівництвом Степана Бандери оголосили відновлення Західно-Української Народної Республіки. Сформовано уряд, який очолив Ярослав Стецько. Серед міністрів були два брати С. Бандери – Олександр і Василь.

Німці виступили проти проголошення ЗУНР і вимагали скасувати це рішення, однак Степан Бандера не погодився. Тому 12 липня 1941 р. Гітлер дав наказ заарештувати весь український уряд і Степана Бандеру. Українських урядовців німці тримали в концтаборі Аушвіц, багато з них загинуло з голоду, від хворіб і знущання. С. Бандеру ув'язнили в одиночній камері смертників у Берліні. До речі, радянська пропаганда приписувала воякам батальйону “Нахтігаль”, сформованому з українців, розстріл понад 40 відомих учених Львова. Насправді цей злочин вчинило гестапо [36].

У вересні 1941 р. німці провели масові арешти членів ОУН в Україні й на еміграції. У грудні 1941 р. німецьке гестапо заарештувало і розстріляло в Бабиному Яру провідних діячів ОУН – О. Телігу, О. Чемеринського, І. Рогача, П. Олійника та ін.

Німці в Галичині запровадили суворий режим. Почалося жорстоке винищування єврейського населення. Митрополит Андрей Шептицький переховував понад 300 єврейських дітей і кількох рабинів з родинами. Сотні євреїв урятували українці, ризикуючи своїм життям. На окупованій території урядовою мовою стала німецька. Допускалося вживання української і польської мов.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Окупанти вивозили до Німеччини продукти харчування, промислове обладнання, твори мистецтва. А 25 листопада 1941 р. був виданий циркуляр про спеціальні трамвайні вагони у Львові для німців.

Загарбники користувалися правами без обмежень. За кожного вбитого німця фашисти розстрілювали або вішали десять місцевих людей. Для оборони населення від німецького терору в жовтні 1942 р. на Поліссі й Волині була створена Українська Повстанська армія (УПА), куди влилися тисячі українців. Організатори розглядали УПА як можливий зародок регулярної української армії. УПА мала велику підтримку українського народу [45]. Вона виступала за демократичні права народу і співпрацю з іншими поневоленими народами проти нацизму й більшовизму. В УПА були також окремі загони узбеків, азербайджанців, грузинів і татар, які склалися з колишніх німецьких полонених. У 1943 р. до УПА перейшла частина української поліції. Замість неї німці створили польську поліцію, яка разом з німцями проводила каральні акції проти українського народу за підтримку УПА. Це приводило до виступів УПА й українських боївок проти польських колоністів і польських боївок. Німці хотіли знищити УПА збройно і засобами пропаганди. У 1943 р. відбулося декілька боїв з німцями.

У Галичині загони УПА почали формувати 1943 р. Вони виступали проти здачі німцям контингентів, вивезення молоді до Німеччини, а також вели бої з радянськими партизанами. У 1943–1944 рр. УПА була найбільшою за весь час свого існування і налічувала понад 44 000 осіб. Після того, як радянська армія зайняла Галичину, кількість УПА зменшувалася.

Комплектування загонів УПА відбувалося на добровільних засадах. При УПА існували курси підготовки старшин, санітарів, медсестер, мінерів, адміністраторів, політпрацівників та ін. Тактичною одиницею УПА був загін–сотня або курінь зі 150–

200 осіб. Загони мали на озброєнні легку піхотну зброю, а також кулемети, гранатомети і протитанкові рушниці, подекуди були й малі гармати. Проти німців діяли також інші підпільні організації – польська Армія крайова і російські партизани.

У квітні 1943 р. з українських добровольців була сформована дивізія “Галичина”. Українці сподівалися після закінчення війни створити свою державу... У жорстоких боях під Бродами в липні 1944 р. дивізія була розбита радянською армією. Загинуло 7 тисяч вояків, а понад 3 тисячі влилися до лав УПА. З решти дивізії німці створили новий підрозділ, який воював з югославськими і радянськими партизанами в Австрії, а 8 травня 1945 р. здався в англійський полон. За роки війни на Львівщині загинуло майже мільйон осіб, були великі матеріальні втрати [45].

На наш погляд, створення дивізії “Галичина” було великою помилкою українського керівництва, оскільки німці з самого початку завоювання України повели себе як окупанти. Надії на можливість надання Україні автономії в разі перемоги Німеччини у війні були примарними.

Під час німецької окупації на селян накладали різні податки. Усю худобу німці брали на облік. На вуха худоби чіпляли спеціальні мідні пластинки з номерами. Проте селяни знімали ці пластинки, різали худобу і перевішували нумеровані пластинки на інше молоде поголів'я худоби, так що частину худоби німці не врахували. У с. Вишнівчик за порядком стежив старий німець. Він, очевидно, довіряв людям і селяни тим користувалися. Вони ховали частину врожаю, говорили, що був неврожай. Іншу частину зернових показували йому й говорили, що зберігають для посіву та просили зменшити податок. Німець любив випивати горілку, його пригощали, і він зменшував податок.

У Німеччині під час війни не вистачало робочих рук на фабриках, заводах і в сільських господарствах. Через це німці забирали частину молоді з окупованих територій. Загалом з усієї

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

території України до Німеччини на примусові роботи була вивезено понад 2,2 млн осіб (Є. Перепічко, 2006).

Часом німці організовували облави. Серед забраної молоді була моя сусідка Анна Білоніжка з багатодітної бідної сім'ї, яка працювала в сільського фермера, і Петро Нагірний, який працював на заводі, та ін. Вони щасливо повернулися додому.

На окупованій території німці знищували євреїв. Частина з них переховувалася в лісах і вночі приходила до знайомих селян просити допомогу продуктами. Селяни їм допомагали, хоча це було дуже небезпечно, бо в разі виявлення німці розстрілювали всю сім'ю. Таку допомогу знайомим євреям з Перемишлян надавав мій батько, однак дуже просив, щоб у випадку їх захоплення гестапом не призналися, хто їм допомагав. Ця сім'я вижила, потім жила в Польщі і розказала про це переселеним із Вишнівчика полякам.

Зазначимо, що під час німецької окупації поляки співпрацювали з німецьким каральним режимом. Для боротьби з УПА німці видавали полякам зброю і разом виступали проти патріотів України. Тоді ж почалося формування загонів Армії крайової, яка знищила багато українців у Галичині.

Проте наприкінці Другої світової війни поляки зрозуміли, що гітлерівська Німеччина зазнає поразки, і на початку 1944 р. пішли на співпрацю з партизанськими загонами радянського союзу. Польський уряд на еміграції 5 квітня 1944 р. по радіо з Лондона закликав поляків до співпраці з червоною армією. Польські політики, сповнені ненависті до українців Галичини, не могли зрозуміти, що між двома загарбниками, гітлерівською Німеччиною і більшовицькою Росією, у Європі нема місця для існування інших незалежних держав, у тому числі Польщі й України.

На теренах усієї Галичини дії польських терористичних організацій набрали широкого розмаху. Майже всі польські села і колонії перетворилися в грізні твердині.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Унаслідок того, що польські бойовики зрадили німецьких завойовників, то німці змінили своє ставлення до польських терористів. Уночі з 24 на 25 квітня 1944 р. німці дотла знищили в Золочівському районі велике село Віцинь. Тоді в цьому селі перебувало 300 поляків з Варшави, 400 з Кракова, 150 зі Львова і 500 російських парашутистів. Під час акції німці вбили 1 300 поляків і взяли в полон 1 400 осіб. Подібними гніздами польських терористичних боївок були польські села Гута Пеняцька, Опака, Руда Колтівська, Новосілки та ін.

У жорстокій і кровопролитній Другій світовій війні перемиг радянський союз. У липні 1944 р. фронт проходив через с. Вишнівчик. Наша сім'я і сусіди ховалися від куль і бомб у нашому підвалі. Німці відступали великими силами і часто стукали в двері підвалу й просили їсти. Люди давали їм по кусочку хліба, а потім уже хліба не було. Один німець, не одержавши хліба, витягнув ручну гранату і погрожував кинути її в людей. Я дуже злякався і вибіг з підвалу, хотів захватитися під невисоким берегом річки Лонівка. Несподівано побачив, що німці масово відступають через поля достиглої пшениці, жита й інших сільськогосподарських культур. Деякі з них умивалися в річці і пили джерельну воду, що витікала з-під берега. Німець не кинув гранату в підвал, можливо, люди знайшли для нього якусь їжу. Потім мати вибігла на город і покликала мене в підвал. Через деякий час настала мертва тиша. Старші люди говорили, що скоро з'являться москалі. Так і сталося. Через 10–15 хв у двері підвалу хтось різко постукав і крикнув: «Открой!».

Після проходження фронту ще декілька днів селяни не виходили в поле, бо місцями були поодинокі і невеликі групи німців. Спецзагони НКВС проводили зачистки. Через три дні батько дозволив мені на полі пасти коней. Поки коні паслися, я ходив

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

по полю і бачив у високому житі декілька вбитих німців, а біля них зброю. З часом до мене підійшов німецький офіцер і попросив бутерброт. Я дав йому бутерброт, побачив у нього пістолет і наївно попросив віддати його мені. Він довго не міг зрозуміти, що я в нього хочу, а коли зрозумів вигукнув: “Найн!”. Невдовзі після того, як німець пішов, з’явилися два радянські автоматники, які, очевидно, за ним слідкували, і запитали мене, чи не бачив німця. Я дуже злякався і відповів, що не бачив. Фронт пройшов, а на полях і в лісах залишалося багато зброї. Підлітки, пастухи брали рушниці й стріляли, а старші хлопці кидали гранати в річку й глушили рибу. Одного разу ми пасли худобу, знайшли артилерійський снаряд, розвели вогнище і вкинули в нього снаряд, а самі трохи відбігли і полягали. Дрова згоріли, а снаряд не вибухнув. Тоді сусід Володя Мороз взяв палку, підійшов до вогнища і порухав снаряд. Несподівано стався сильний вибух, сусід загинув.

Трагічний випадок стався восени 1944 р. Два юнаки Іван Белінський і Павло Боршовський пішли зі зброєю в ліс полювати на диких кабанів. У той час йшли облавники і думали, що то бандерівці, і їх убили. Батько Івана Белінського випросив у облавників тіла вбитих хлопців, їх поховали на цвинтарі у Вишнівчику. Бандерівці підозрювали, що Павло Белінський зв’язаний з більшовиками (убитих бандерівців облавники не віддавали, і їхні могили не відомі), і вночі його розстріляли. Ось так випадково, через невдале мисливство загинув син, батько і сусід.

3.3. Тривожні воєнні і післявоєнні роки

У запеклих боях з гітлерівською Німеччиною перемогу здобув Радянський союз і в липні–серпні 1944 р. була звільнена Західна Україна. Швидкими темпами почалося відновлення радянської влади. У Західну Україну Радянський союз направляв свої кадри для відновлення зруйнованих війною промислових підприємств, освітніх і навчальних закладів, запровадження радянської влади та для боротьби з УПА.

Великий бій добре озброєних загонів НКВС проти УПА відбувся 1944 р. в Унівському лісі (тепер Міжгір'я), що за 8 км у північно-східному напрямі від м. Перемишляни. Тоді проти кількох сотень УПА енкаведисти кинули понад 1 000 осіб, добре озброєних автоматами, кулеметами, гранатометами і кількома танками. Бій з невеликими перервами тривав два дні – 30 вересня і 1 жовтня. За той час більшовики провели 22 атаки. Проте бажаного успіху не досягли. Сотники УПА вдалими маневрами уникали відкритих боїв і знищували ворога в місцях, де він не сподівався. У тих боях брали участь і виншівчини: Михайло Нагірний, Павло Конський, Іван Кулеба та ін. Загони УПА нападали на підрозділи енкаведистів, які грабували населення України, звільняли в'язнів, убивали зрадників, поширювали підпільну літературу і проводили пропагандистські зібрання населення.

Для боротьби з УПА більшовики вербували з місцевого населення так званих стрибків, організовували різні провокації, створювали фальшиві загони УПА з завербованих українців та ін. Крім того, радянська влада зверталася з закликом до воїнів УПА і здатних до війська чоловіків здаватися, тоді проти них не будуть застосовувати покарання. Спочатку тих воїнів УПА, хто здався, включали до боротьби з загонами УПА, а потім їх судили і висилали в Сибір. Відомо сім таких урядових звернень, остан-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

не було 30 грудня 1949 р. Після загибелі командира УПА Романа Шухевича (Чупринки) 5 березня 1950 р. дії УПА різко послабилися і 1953 р. припинилися.

Окрема група УПА діяла на території Польщі. Вона протистояла польській владі і шовіністичним елементам польського суспільства, які тероризували українське населення. Дев'ятого вересня 1944 р. між урядами Польщі та Радянського союзу укладено угоду про переселення українців з території Польщі й поляків з України. На нараді уряду Польщі за участю генштабу 22 серпня 1945 р. ухвалено рішення про виселення українців з Польщі протягом 14 днів. У разі невиконання цього рішення виселення буде примусовим. Ця подія відома під назвою операція "Вісла".

До тих, хто не хотів покидати свої домівки, поляки застосовували жорсткі заходи покарання. Їх били, убивали, спалювали будинки. Людей ловили, звозили на залізниці, заганяли в товарні вагони і насильно, наче худобу, вивозили з Польщі.

Загони УПА, що діяли на території Польщі, протидіяли примусовому виселенню українців, нападали на польських карателів, розганяли переселенські комісії і наганяли страх на шовіністичні польські боївки. Для боротьби проти УПА польський уряд навесні 1946 р. створив оперативну групу з двох дивізій. У важких боях УПА була розбита, частина її воїнів мігрувала в Німеччину, Австрію, Канаду й інші країни. Зазначимо, що з вересня 1945 по липень 1946 р. з Польщі було примусово виселено 482 660 українців.

У березні 1947 р. Уряд Польщі спільно з Радянським союзом ухвалив рішення про подальше виселення всіх українців з території Польщі. З 24 квітня 1947 р. понад 17 000 польських військ, поліції й агентів служби безпеки впродовж 13 тижнів виселили з Польщі ще близько 15 000 українців і розселили їх

на північно-західних, забраних від Німеччини, землях (Є. Перепічка, 2006).

У відповідь на виселення українців з Польщі проводили також виселення поляків із Західної України [18]. У с. Вишнівчик проживали польські родини Гурські, Ратушні, Шайда та ін. По сусідству з нами мешкала родина Шайда (батьки і троє дітей). Їхня дочка Катерина, яка дружила з моєю сестрою, не захотіла виїжджати в Польщу. Через декілька років вона вийшла заміж за сусіда Павла Цястуна, і вони проживали в хаті її батьків.

Стосовно подій, пов'язаних з Другою світовою війною, значимо, що з вересня 1944 р. радянська влада неодноразово оголошувала набір у червону армію. За межами України ще тривала жорстока кровопролитна війна, однак ніхто не хотів воювати за інтереси Радянського союзу, який у 1939–1941 рр. наробив багато лиха в Україні. Не веліла українцям іти в червону армію також УПА. З метою набору до війська радянська влада часто організувала облави. Здатні до війська чоловіки ховалися в криївках.

За селом на невеликій діброві Молодиха, яка має крутий схил, була добре обладнана криївка, яку з поверхні трудно було виявити. Вхід у криївку закривав кущ ліщини. У ній поміщалося вісім чоловіків, був запас води та їжі на три дні. Існувала домовленість, що в разі облави хтось із села повинен їх повідомити. Якщо до 10-ї години ранку ніхто з села не прийде, то це означатиме, що в селі спокійно, і вони прийдуть додому.

Одного разу в листопаді 1944 р. була дуже велика облава, усе село оточили військові, які стояли один від одного на відстані 50–100 м і нікого з села не випускали. Спроби матері й старшої сестри Емілії вийти з села виявились безрезультатними. Тоді мені було 9 років. Мати дала мені в торбу літр молока і буханку хліба ніби то для старенької бабусі, що мешкає за селом,

і я пішов. Мене облавник не пускав, я плакав і бігав довкола нього, намагався прорватися. Зрештою облавник, який стояв трохи далі, сказав: “Пропусти ребенка, пусть идет к своей бабушке”. Так мені вдалося врятувати батька й інших від захоплення.

Зазначимо, що вже взимку 1945 р. було зрозуміло, що в тій кровопролитній війні переможе Радянський союз. Радянська влада закликала людей зголошуватися у військкомати, а за переховування від мобілізації не каратиме.

Було відомо, що після війни за ухилення від служби в червоній армії чоловіків судитимуть, а їхні родини вивезуть у Сибір. Через це багато з них добровільно прийшли у військкомати, серед них був мій батько. Москалі дивувалися, як після багатьох великих облав їх не могли знайти. Батька й інших вишнівчан брали до війська з Поморянського райвійськкомату. Проводжати батька на війну я приїхав з мамою в Поморяни. Їх строем вели до вантажних машин. Я підбіг до батька, який йшов у колоні новобранців, він узяв мене на руки, міцно притиснув до грудей і поцілував. Швидко їх розсадили по машинах і відвезли в м. Житомир, де вони проходили підготовку до військової служби.

Після того, як батько пішов у Червону армію, до нас вночі прийшла боївка з місцевої самооборони й за те, що батько пішов служити в червону армію хотіли повісити маму. Мама плакала, просила їх змилюватись, бо залишалися самі малолітні діти, але вони на це не зважали. Мати зомліла, на неї вилили відро води, вона опритомніла, плакала, її волокли на двір і вона здалека прощалася з нами. Від страху ми навіть боялися плакати. Один з них, мабуть, пожалів дітей і запитав маму: “Його зловили чи він сам добровільно пішов в армію?”. Мати відповіла слабким голосом: “Зловили, зловили...”. Тоді її безсилу кинули на підлогу й пішли. Ось такі були “борці” за Україну! Якщо когось із них

ловили облавники, то вони виказували криївки і доносили на тих, хто їм допомагав.

Уже після демобілізації батько розказував, що в Житомирі їх дуже погано харчували. Кожен раз вони виходили з їдальні дуже голодними. Одного разу наш земляк (прізвища не запам'ятав) кинув казанок з гарячою водою, у якій було декілька круп, на підлогу і сказав: "Якщо не маєте чим годувати, то не беріть в армію". У їдальні був черговий офіцер. Він записав цей необдуманий вчинок бійця. Після обіду в кімнату, де був цей солдат, прийшли два автоматники і забрали його. Відтоді його ніхто не бачив. Нема сумніву в тому, що бійця розстріляли.

У житомирських лікарнях було багато поранених військових, які говорили, що на фронті харчують добре. Мабуть, новобранців спеціально погано харчували, щоб вони не боялися і навіть рвалися на фронт.

Батькові на фронті пощастило, він увесь час був у третьому ешелоні. У ході жорстоких боїв, коли була знищена перша лінія атаки, у бій вступала друга лінія, а в разі потреби – третя. Перед наступом удосвіта солдатам роздавали спирт, щоб не боялися йти в атаку. Перед тим артилерія ретельно обстрілювала німецькі позиції, а літаки бомбили. Перед атакою батько молився. Поряд з ним був молодий солдат, який дуже боявся і просив батька навчити його молитви. Не знаю, чи він вижив, а батько залишився живим і навіть не був поранений.

Одного разу вже на території Німеччини під час бою батька від розриву бомби присипало землею. Коли він отямився, то його військової частини поблизу вже не було. Він вирішив її доганяти. Поряд з ним ішов якийсь офіцер, який також відстав від своєї частини, і вони разом примкнули до іншої військової частини.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Війну батько закінчив у Чехословаччині. Звідти возами військова частина везла якийсь товар на схід у Росію. Коней потрібно було годувати, а селяни не хотіли давати корм. Коли ж військова частина була біля Великої Вільшаниці, батько попросив командира дозволу поїхати додому у с. Вишнівчик, щоб привезти траву для коней. Командир дозволив, але велів, щоб він узяв з собою рушницю, бо там можуть бути бандерівці. Вістка про приїзд батька швидко облетіла село. Через годину до нас прийшли двоє озброєних чоловіків із боївки самооборони і взяли батькову рушницю. Батько просив їх віддати, бо за те його судитимуть. З великими труднощами і за добре частування вони повернули зброю. Ось так місцева боївка самооборони “боролася” за Україну.

Не повернулися з війни додому мій двоюрідний брат Петро Васильович Білоніжка з хутора Камінне, сусід Петро Васильович Білоніжка, Павло Гладкий, Василь Боршовський, Йосип Кістик, Василь Луцишин, Павло Нагірний, Павло Сербан та ін.

Наприкінці 1944 р. почалося вивезення неблагонадійних родин у Сибір. На хутір Красне 8 листопада приїхали енкаведисти возами до Дмитра Білоніжки. На щастя, тоді вдома була лише його дружина Зофія з двома дітьми, а Дмитро з сином Антоном поїхали на празник у с. Ремезівці до старшої сестри. Енкаведисти чекали, доки вся сім'я збереться разом. Однак сестра Марія ніяк не відпускала Дмитра. Вона просила його ще залишитися, погостити і поговорити. Так повторювалося декілька разів, коли він збирався їхати додому. Очевидно, була якась інтуїція, відчуття відвернути лихо від близької людини. Це й допомогло родині врятуватися від вивезення.

А тим часом стрийна Зофія старалася задобрити енкаведистів. Вона добре їх почастивала і ті захотіли горілки. Жінка просила відпустити її, і вона принесла горілку. Коли виходила з хати,

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

двоє дітей Слава і Теофілія підняли плач, і вона взяла їх з собою. Вирвавшись з хати, стрийна попросила сусіда Івана Білоніжку сісти на коня й поїхати на зустріч Дмитрові, щоб повідомити про небезпеку.

Вивезли в Сибір сім'ю Василя Лукасевича. Пізно ввечері в його хату прийшли українські партизани й попросили повечеряти. У той час він стояв на варті. Непомітно до нього підійшли облавники й запитали, чому в хаті є світло. Він зі страху не міг нічого сказати. Облавники завели Василя до хати і, побачивши там партизанів, убили його, а сім'ю потім вивезли в Сибір.

Навесні 1945 р. до нас також уночі двічі приїжджали енкаведисти вивозити в Сибір. Про можливе вивезення мати здогадувалася (батько вже був на війні) і вдома не ночувала. Мене й молодшого брата Павла мати залишила вдома з сусідкою, яка під час спроби вивезення сказала, що мати з дочкою поїхали у Львів. Енкаведисти зробили обшук, дещо взяли і поїхали.

Трагічні події в ті вже далекі роки минулого століття відображено в народній творчості, зокрема в коляді “Сумна вечерея 46-го року”.

Сумний був Вечір в 46-у році.
Як на небі зірка зачала сіяти,
Почав народ до Святої Вечері сідати.
Посідали до Вечері мати з діточками,
Замість мали вечеряти – залились сльозами.
Плаче бідна мати, а діти питають:
Мамо, мамо, де наш тато, чому з нами не вечеряють?
А наш, діти, тато в далекім Сибірі, –
Споминає Святий Вечір в рідній Україні...
Ой Ісусе милий, змилуйся над нами,
Даруй волю, даруй долю нашій славній Україні...

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Під час вивезення в Сибір енкаведисти давали годину або й менше на збори. Люди могли взяти з собою лише дещо, усе інше нажите добро залишали. А тепер, коли Україна здобула державність, чомусь її керівники не вимагають від російської федерації, наступниці СРСР, компенсації за загублені життя й пограбовані матеріальні цінності українського народу.

У с. Вишнівчик, як і в інших селах Галичини радянська влада утверджувалася повільно. Будівничі нового життя часто приїжджали з району для боротьби з бандерівцями і грабували. Одного разу навесні 1945 р., коли батько був на фронті, до нас прийшов один міліціонер, довго рився в коморі, забрав трохи продуктів, а потім у кімнаті щось шукав у скрині, де зберігався святковий одяг, і пішов. Після цього мати заново складала одяг, побачила гранату, дуже злякалася і закричала. Я взяв цю гранату (це була російська “лимонка”) і виніс із хати. Не раз я бачив, як старші хлопці кидали гранати в річку, тому не боявся. Потім подумав, що цей міліціонер залишив гранату не дарма. Він пошле до нас інших міліціонерів на обшук, і вони знайдуть “заховану” зброю. А це грозило висланням родини в Сибір.

Цю гранату старша сестра Міля віднесла начальнику міліції (це був російський офіцер), який по номеру з’ясував, що граната їхня. Він зібрав усіх міліціонерів, і сестра впізнала того типа. Офіцер відібрав від нього зброю й арештував.

Повні тривоги і небезпеки були й післявоєнні роки. Удень приходили з району збирачі податків, а вночі – боївка самооборони. Ми мешкали на краю села з боку хутора Лонівка і належали до заможних селян. До нас не раз приходила боївка і просила приготувати вечерю. У той час мати відправляла дітей з хати.

Одного разу вночі хтось постукав у вікно і попросив відчинити. У хату увійшли два озброєні чоловіки з боївки самооборони і вимагали від батька віддати сіру каракулеву шапку (таку

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

носили полковники). Батько відповів, що то його єдина святкова шапка, проте вони вимагали її віддати. Батько з пересердя сказав, що вдень грабують москалі, а вночі свої. За ці слова батька жорстоко побили, а шапку забрали.

Уже у Львові через багато років я випадково дізнався, що батька бив і забрав шапку бойовик з с. Липівці, а до батька його привели вишнівчани (прізвищ не називаю).

Одного разу вночі хтось постукав у наше вікно і попередив, що беруть свиню, та заборонив виходити з хати. Невдовзі пролунав постріл... Удень приходили з району працівники НКВД, щось шукали й забирали якісь продукти харчування, а вночі – бойовики місцевої самооборони і теж щось забирали. Вони збиралися в одній хаті, де була гарна дівчина, і там “воювали”...

Про злочинські дії місцевої самооборони стало відомо в УПА. З УПА направили свого представника, жителя с. Вишнівчик, Михайла Кузя навести порядок. Однак, на жаль, бойовики самооборони якось дізналися про це й зробили свою чорну справу. Вони ввечері прийшли до хати Михайла, арештували його, вивели в сад, жорстоко познущалися над ним та розстріляли. Потім прийшли до хати, помили руки від крові, погостилися, узяли піджак Михайла і заспівали:

Ти Україно, ти наша ненько,
Тобі вірненько присягаєм ...

Яка жорстокість і зухвальство! Прізвище вишнівчанина, організатора цього вбивства, не називаю, щоб не завдати неприємності його родині. За цей злочин УПА доручило представникові СБ із с. Вишнівчик (також прізвища не називаю) ліквідувати організатора цього вбивства. Одного разу вони були разом в одній хаті. Представник СБ запропонував усім розібрати свої пістолети, щоб позмагатися хто швидше складе. Коли пістолет-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

ти розібрали, представник СБ вихопив свій запасний пістолет, а два інші бойовики схопили вбивцю за руки. Його вивели за село і розстріляли.

Невдовзі облавники схопили цього представника СБ, засудили його на 25 років тюрми і вислали в Сибір, звідки той не повернувся. Так безславно закінчили своє молоде життя ці два хлопці, які в юнацькі роки були щирими патріотами України, а потім, узявши в руки зброю, змінилися і самі загинули...

Одного разу до хати Івана К. і його дружини Павлини Підкорчовної, що мешкали на околиці с. Вишнівчик, пізно ввечері зайшли п'ять добре озброєних військових у цивільній формі й сказали, що вони бандерівці, три дні були в лісі, нічого не їли і попросили повечеряти. Павлина швидко приготувала їм їжу і поставила на стіл. Вони подякували, стали на коліна і помолилися. Після вечері попросили дозволу заночувати в сараї на соломі. Удосвіта вони знову зайшли до хати, попросили дати їм сніданок, знову помолилися, поснідали і пішли. А через дві години з сільради прийшов черговий до Івана і сказав, що його викликають у сільську раду.

Там він побачив за столом у формі капітана КГБ учорашнього "бандерівця". Капітан вийшов із-за стола і привітався: сильно вдарив Івана кулаком в обличчя, від чого той не встояв і упав. Лежачого Івана кагебіст копав ногами. Побитого Івана К. арештували, забрали в район і кинули в темний підвал. Після того кагебіст брав його на допит і катував. Десь на третій день під час слідства дружина капітана, нібито нічого не знаючи, принесла чоловікові обід. Вона побачила побитого, знесиленого Івана з засохлими від спраги губами і подала йому молоко, але він не пив, бо боявся катування. Проте капітан дозволив йому написати молока. Потім жінка тихесенько сказала Івану, що йому допоможе, і пішла.

Капітан КГБ запропонував Івану погодитись на співпрацю і відпустив на два дні подумати. Іван зрозумів, що в разі відмови його катуватимуть і засудять на 25 років за зв'язок з бандерівцями та вишлють у Сибір...

Велику небезпеку становили й напади бойовиків Армії крайової із с. Віцинь (тепер Смереківка) Золочівського району. Це була польська шовіністична військова організація, яка діяла в 1942–1945 рр. на території Польщі та Західної України. Хлопці й дівчата Армії крайової були дуже жорстокі. Вони хотіли повернути Львів і всю Західну Україну до Польщі [19].

У 1945 р. на хуторі Красне на поле їхали три молоді хлопці 1923 р. народження: Василь Іванович Білоніжка, Василь Михайлович Іванчишин і Василь Михайлович Гринчишин, на зустріч їм – на конях у цивільному одязі озброєні бойовики. Вони думали, що це українська боївка, і привіталися: “Слава Україні”. А це були бойовики Армії крайової. Вони схопили хлопців, жорстоко побили, забрали їх у с. Віцинь і там по-звірячому закатували.

У нашому селі тоді була лише початкова школа. У 5–7-й класи ми ходили в с. Чемеринці за 6–7 км від Вишнівчика. Після війни в лісах було багато диких кабанів. Одного разу їхній табун переходив з одного лісу в інший через долину і р. Золоту Липу. Ми дуже налякалися і зупинилися. Три великі вепри, які йшли попереду табуна, підійшли до нас досить близько, покрутилися і побігли. За ними йшов табун малих і менших кабанів, а замикали це стадо також великі кабани. Після того випадку ми брали з собою факели із соломи, щоб у разі потреби їх запалити.

У ті часи люди жили бідно, у хаті не було радіо, навіть годинника, термометра. Мати будила мене взимку вночі, коли третій раз заспівали півні. Одного дня ми прийшли в Чемеринці, але школа виявилась зачиненою. Було холодно, ми розхитали вікно школи, відчинили його, зайшли в клас, полягали на парти і за-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

дрімали. Вийшли на вулицю, коли вже світило сонце. З часом до нас підійшов учитель математики Патарига, посварив і повідомив, що в зв'язку з великим морозом (-23 °С) навчання в школі відмінили.

Одного разу по дорозі в школу навесні 1946 р. до нас підійшли декілька військових у формі радянських солдат і офіцерів та розпитували, чи нема в селі бандерівців. Один учень був дуже балакучим. Коли ми вже йшли зі школи додому, зустріли тих самих озброєних людей, проте вже в цивільному одязі. Один з них узяв цього балакучого учня, поклав на коліно і вербовим прутом "погладив" по м'якому місцю. Після цього ми зрозуміли, що треба тримати язик за зубами.

У післявоєнні роки вступники у вищі навчальні заклади мали в автобіографії писати, чи перебували на тимчасово окупованій території і чи хтось із родини був суджений. Мешканець Вишнівчика Василь Гринчишин був студентом першого курсу Львівського сільськогосподарського інституту. В автобіографії не зазначив, що його брат Петро Гринчишин був засуджений на 25 років за зв'язок з УПА.

Через рік про це стало відомо першому відділу інституту. Деканат оголосив збори студентів, не повідомивши тему. На збори прийшов Василь Гринчишин і несподівано почув, що його обвинувачують у тому, що в автобіографії приховав цей факт. Після нещадної критики йому дали слово. Василь сказав коротко, що про це не писав, бо хотів учитися. В іншому разі його не прийняли б в інститут. Йому винесли догану, але з інституту не відрахували.

Після закінчення війни зі Східної України і Росії в Західну Україну ешелонами прибували партійні керівники, робітники і службовці для відбудови зруйнованих підприємств. До Львова у 1946 р. приїхало 5 тис., 1950 р. – 16, а 1960 р. – 25 тис. пра-

цівників. Комуністична партія розгорнула роботу з ліквідації Української греко-католицької церкви. У листопаді 1944 р. помер Митрополит Андрей Шептицький. Його наступника Йосипа Сліпого вислали в Сибір.

Восьмого березня 1946 р. у Львові скликано псевдособор, на якому були присутні 216 священників, які “ухвалили” рішення про ліквідацію УГКЦ. У 1948 р. організатора цього псевдособору о. Г. Костельника українські підпільники вбили.

Після війни радянська влада чинила в Галичині тиск на можливих селян, оголошувала їх куркулями. На них накладали великі різноманітні податки, які трудно було виконати. За невиконання господаря судили й забирали в тюрму, а сім'ю вивозили в Сибір.

У ті роки життя в селі було тривожне, а в містах у зв'язку з відбудовою зруйнованої під час війни промисловості бракувало робочих рук. Восени 1948 р. батько звернувся у райвиконком з проханням дозволити йому виїхати на роботу у Львів. Як учаснику Другої світової війни, йому з великими труднощами видали паспорт і надали дозвіл виїхати на роботу в ремонтно-будівельну контору Прикарпатського військового округу.

Тож 22 листопада 1948 р. батько зі мною виїхав у Львів. Ще раніше на роботу в цю контору з с. Вишнівчик виїхали Василь Луцишин, Василь Лукасевич, Павло Гнотак і Василь Сербан. Усі ми шість осіб проживали в одній кімнаті площею близько 20 м² на вул. Фрунзе, 35 (тепер Староєврейська) як у гуртожитку. Готували їжу на кухонній плиті, яку опалювали дровами, нею також обігрівали кімнату. Узимку в кімнаті було дуже холодно. Іноді в нас ночували вишнівчани, які приїжджали у Львів продавати сільськогосподарські продукти. У кімнаті односельчани голосно розмовляли, курили, спільно вечеряли...

У таких умовах мені довелося вчитися, готувати уроки. Місцеві львів'яни радили батькові знайти покинуте вільне помешкання, одержати в домоуправлінні ордер, щоб поліпшити мені умови навчання. Ми знаходили такі помешкання навіть близько від школи. Вони були порожні, з вибитими вікнами і поламаними дверима. Тоді батько працював у будівельно-ремонтній конторі, так що скло і дошки були безкоштовні. Проте батько казав, що колишні мешканці можуть повернутися, тоді йому буде соромно, і не захотів поселитися. У той час ми не знали реального стану населення Львова. За даними Олени Степанів [54], у 1942 р. у Львові проживало 48,6 % поляків, 25,6 % євреїв, 23,1 % українців, 12,7 % інших національностей. У 1945 р. радянська влада виселила поляків у Польщу, євреїв (хто не встиг у 1941 р. покинути Львів) знищили німці, тобто населення Львова зменшилося майже на 75 %. Для відбудови зруйнованих підприємств до Львова приїжджали службовці й робітники зі Східної України та Росії, проте в малій кількості, бо ще був неспокій і боялися бандерівців. Тоді вулиці м. Львова були порожніми.

Короткий огляд подій, що переживали вишнівчини й інше населення Західної України у міжвоєнні і перші пісввоєнні роки, засвідчує, що вони були набагато складнішими ніж ті, які описав Михайло Шолохов у романі «Тихий Дон».

3.4. Дорога Андрія Марченка на Голгофу

У липні 1941 р. А. Марченко в чині старшого лейтенанта червоної армії потрапив у німецький полон. Військовополонених вели в концтабір. А. Марченку вдалося втекти разом із капітаном з Осетії. Після довгих поневірянь вони, змучені, голодні й

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

обдерті, підійшли до села Вишнівчик з боку хутору Лонівки. Це було в неділю пополудни.

Привіталися з селянами, які сиділи біля нашої хати, і Андрій розказав про свою гірку долю та попросив допомогти.

Мій батько запросив до своєї хати Андрія, а сусід Іван Боршовський – його товариша. Андрій, привітний, щирий, говіркий, одразу викликав велику симпатію. Він залишився в нас жити, працювати і став близькою людиною. Коли в серпні 1941 р. народився мій брат Павло, Андрій став його хресним батьком.

У 1942 р. А. Марченко одружився з удовою Настею Іванчишин (Ратушною), яка мешкала на хуторі Камінне. Восьмого листопада 1943 р. в них народилася дочка Ольга. Вони були щасливі, жили в достатку.

Малим хлопцем я не раз приходив до Андрія, і він та Настя радо приймали мене й частували різними ласощами. В Андрія була весела вдача, він, працьовитий, доброзичливий, симпатичний, мав повагу й авторитет серед селян. Займався сільським господарством і просвітницькою роботою. Організовував з числа місцевих гімназистів учительський колектив і відновив навчання в початковій школі. Селяни обрали його директором школи.

У той час по селах організовувались військові загони – Українська народна самооборона (УНС). Для ведення вишколу не вистачало офіцерів. Сільська громада звернулася до А. Марченка, як кадрового офіцера, з проханням проводити військовий вишкіл молодих хлопців з Вишнівчика і Жукова. Андрій охоче погодився і став регулярно навчати загін УНС, який налічував понад 60 осіб, військової справи. Пізніше добровольці цього загону служили в УПА.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

У липні 1944 р., коли німецькі окупанти відступали і фронт наближався, селяни радили Андрію покинути село, бо добре знали, що більшовики йому цього не пробачать. Проте Андрій не захотів покинути дружину та маленьку донечку.

Через кілька днів по тому, як пройшла лінія фронту, до нього на хутір зайшла група червонопогонників. Очевидно, це був спецвідділ військ НКВС. Андрій почастиував пришельців обідом і вони пішли.

Як розповідала потім дружина Андрія своїй дочці, через хвилин 15–20 вони схопили Андрія. Правдоподібно, на хуторі знайшовся зрадник, який проінформував їх про діяльність А. Марченка.

Більшовики жорстоко його побили, відірвали із загорожі кусок колючого дроту і зв'язали йому руки. З усього відчувалось: вони вже знали, що Андрій, колишній офіцер червоної армії, навчав бандерівців військової справи.

Коли енкаведисти запитали про це, Андрій відповів, що він українець і повинен служити своєму народу. Після того вони запитали Настю чия дитина. Настя відповіла, що дитина від її чоловіка, який помер, а Андрій працює в неї як найманий робітник.

Андрій знав, що його розстріляють, однак тримався мужньо і попросив відвести його в ліс Дубину на поляну, де навчав хлопців військової справи. Попросив також розв'язати руки і дозволити попрощатися... Він узяв на руки свою маленьку донечку і довго ніжно цілував. Потім звернувся до Насті словами: "Прощай, Насте, мене кличе Україна!". На одезині маленької Олі збереглися сліди крові від батькових покалічених колючим дротом рук. Мати зберегла цей дитячий одяг і показала Олі, коли вона підросла. Оля часто дивилася на нього і гірко плакала.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Андрій дуже любив життя і не хотів у свої 26 років умирати. У нього, мабуть, була надія, що коли москалі вестимуть його з хутора і через усе село аж до Дубини, хлопці врятують. Оскільки фронт проходив через село, то на полях було багато вбитих німців і червоноармійців, а біля них лежала зброя. Деякі з юнаків, яких Андрій навчав військової справи, призналися мені, що бачили, як енкаведисти вели його на розстріл, але боялися збройно звільнити і сиділи тихо.

З розповіді Насті відомо, що в селі москалі завели Андрія до тодішнього голови сільської ради Степана Білоніжки. Тепер уже ніхто не дізнається, про що вони говорили, та, на жаль, він Андрія не врятував.

У травні 1998 р. я побував у Вишнівчику і ще раз пройшов по тій дорозі, по якій енкаведисти вели А. Марченка на розстріл. Розмовляв з жителькою села Софією Петрівною Шайдою. Вона бачила, що в Андрія були зв'язані за спиною руки, і він весь час оглядався навколо, пильно дивився на кожне подвір'я, на дерева, кущі, ніби сподівався, що ось-ось хтось його визволить. Та, на превеликий жаль, всі його сподівання були марними. Не було хлопців і в Дубині...

У лісі більшовики не розстріляли Андрія, а жорстоко замучили. Як розповіла мені Стефанія Білоніжка, через кілька годин після цієї трагічної події вона разом з Парасковією Качиновською і Софією Брошко пішли в Дубину і знайшли вбитого Андрія в яру, недалеко від тої поляни, де він навчав хлопців, прикритого гіллям і травою. Його руки були міцно зв'язані дротом і путом, а голова і все тіло сильно понівечені, скривавлені.

Дівчата повідомили про це Настю, і вона з надійними людьми забрала його в село. По дорозі вони декілька разів змушені були зупинитися й ховати тіло, бо в той час москалі дуже нищпорили по селі. На другий день спорудили йому домовину,

помили тіло і ще більше жажнулися, коли на тілі побачили 44 багнетні рани та сліди інших жорстоких катувань. Його таємно поховали між двома стрілецькими могилами у Вишнівчику на кладовищі.

Андрій знав багато родин, хлопців і дівчат, які брали участь в українському повстанському русі, однак, незважаючи на страшні муки, не видав нікого. Він загинув як герой!

Постає питання: за які провини москалі так мучили його? Хіба він винен у тому, що потрапив у німецький полон як десятки тисяч інших червоноармійців? Чи міг він – українець – відмовитися навчати хлопців військової справи і за це більшовики могли б його арештувати і судити, а не без слідства катувати. Яка ж була в них велика ненависть до українця, щоб так позвірячому його замучити [2, 6].

3.5. Колективізація сільського господарства

Спроба організації колгоспів у Західній Україні вже була у 1940–1941 рр. Нова хвиля колективізації розпочалася в 1949–1950 рр. після встановлення основ радянської влади в Галичині. Тут застосовували ті ж самі методи примусу селян, які були відпрацьовані в Східній Україні у 1929–1932 рр. Зокрема, для організації колгоспів КП(б)У направляла в села комуністів з промислових міст і призначала їх головами колгоспів. Кількість їх зростала у Східній Україні в 1930–1932 рр. з 38 500 до 112 000 осіб. Селян змушували вступати в колгоспи примусово під фізичним тиском. Діяв і економічний тиск. У 1930 р. індивідуальні сільські господарства мусили здавати державі по 300–450 пудів зерна, а колгоспників від цього звільняли. Існував і грошовий податок індивідуальних сільських господарств у розмірі до 70 % від прибутку, а колгоспники платили лише 5–7 %.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Українські селяни чинили опір, виникали бунти і повстання, які жорстоко придушували.

Унаслідок примусової колективізації різко зменшилася врожайність, бо голови колгоспів, колишні робітники, не мали жодного досвіду керування сільським господарством, а селяни працювали неохоче. Навесні 1932 р. в Україні почався голод.

У Росії голоду майже не було, бо норми хлібозаготівель були значно нижчі, ніж в Україні. Щоб заборонити голодним селянам красти з полів зернові культури, уряд СРСР видав 7 серпня 1932 р. постанову “Про охорону соціалістичного майна”, яка дозволяла карати селян навіть за збирання на полі колосків зернових, що залишилися після збору врожаю, а 30 січня 1933 р. – “Про зміцнення колгоспів”, яка дозволяла репресивним органам конфісковувати всю власність і засилати в Сибір тих селян, хто ще відмовлявся ступати в колгосп. Найбільший тиск на селян був в Україні та на Дону й Кубані, де проживало найбільше українців. У Росії колективізація сільського господарства відбувалася значно повільніше і спокійніше.

У Галичині до селян енкаведисти приходили навіть уночі, бо вдень господарі намагалися уникати з ними зустрічі, і змушували писати заяви про вступ у колгосп. У разі відмови шукали причини, щоб арештувати, або ж забирали зерно, борошно й інші продукти, іноді змішували їх з попелом та робили іншу шкоду. Для організації колгоспу забирали худобу, сільськогосподарський реманент, розбирали сараї тощо.

Очолювали колгоспи комуністи з промислових підприємств, які не знали специфіки сільського господарства. Керівники областей, районів визначали однакові для всіх колгоспів норми і терміни посіву та збирання врожаю, не враховуючи різні властивості ґрунтів і кліматичні відмінності. Колгоспни-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

ки мусили виконувати ці розпорядження, незважаючи на те, що вони часто не відповідали місцевим умовам [15, 16].

За виконання робіт колгоспникам нараховували трудовні, за які фактично не платили. Колгоспи спочатку мусили здати зерно державі та зберегти необхідну кількість зерна для посіву. З того, що залишилося, платили людям. Проте вже залишалося зерна дуже мало. Крім того, з району приїжджали різні начальники, і голова колгоспу мусив їм давати ті чи інші продукти. Також багато зернових культур, картоплі, цукрового буряка псувалося через неналежне зберігання на складах і залізничних станціях, іноді під відкритим небом.

Усе це не захочувало селян до роботи в колгоспі, і вони нерідко працювали будь-як. Колгоспники виживали завдяки своїм маленьким господарствам і продуктам, які вирощували на невеличких городах. Продуктів іноді не вистачало, і вони почали красти зерно, картоплю з колгоспного поля.

У с. Вишнівчик був колгосп ім. Мічуріна. Він мав 1 310 га орної землі. Вирощували зернові (жито, пшеницю, ячмінь, овес, рідше гречку, просо), технічні культури (льон, цукрові буряки), картоплю, було тваринництво (м'ясомолочне). У селі була восьмирічна школа, клуб, бібліотека [13].

Спочатку селянам не дозволяли виїжджати з села, не давати в районі паспортів. З часом життя колгоспників поліпшилося і чимало селян мали змогу виїхати на роботу у Львів та інші міста Львівщини й допомогти родинам у селі.

3.6. Шлях до незалежності

Борітеся – поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!

(Т. Шевченко)

Шлях до незалежності України був важким, довготривалим і густо политим кров'ю багатьох поколінь українського народу. Боротьба в Україні за соціально-економічні й політичні права народу не припинялася впродовж багатьох століть. Вона загострилася у 1960–1990-х роках.

Українська інтелігенція своєю творчою діяльністю старалася відродити національну свідомість українського народу, боролася за збереження української мови, культури, виступала проти русифікації, національного поневолення, за розширення свободи художньої творчості тощо.

У 1960-х роках в Україні посилювався дисидентський рух. Представників цього руху тоді називали шестидесятниками. До них належали письменники, художники, поети, критики, журналісти, юристи та ін. Серед них Л. Костенко, І. Драч, В. Стус, А. Горська, О. Заливаха, І. Дзюба, Є. Сверстюк, М. Косів, М. Коцюбинська, С. Параджанов, Ю. Ілленко, В. Чорновіл, В. Марченко та багато інших.

Дисиденти влаштовували літературні читання, зустрічі, художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців тощо. Радянська влада їх переслідувала, звільняла з роботи, арештовувала, забороняла друкувати їхні твори, влаштовувала провакації. У відповідь вони поширювали свої твори в рукописах і самвидаві.

Першою відкритою акцією протесту проти арештів шестидесятників був виступ І. Дзюби, В. Чорновола і В. Стуса в Києві 1965 р. на прем'єрі фільму С. Параджанова "Тіні забутих предків". У 1967 р. В. Чорновіл опублікував матеріали про арештованих шестидесятників у книзі "Лихо з розуму", де помістив фотографії двадцяти так званих злочинців. Завдяки цьому світ дізнався про становище в Україні тих, хто бореться за свободу.

Після хвилі арештів і репресій частина шестидесятників пішла на компроміс з радянською владою, а інша відкрито виступала проти режиму, говорила про колоніальне становище України в СРСР [44, 50, 56]. Ці матеріали поширювали в самвидаві.

Для боротьби з українською інтелігенцією у Львів був посланий з Києва українофоб В. Маланчук. Він жорстоко переслідував українських письменників, учених, студентів. З його ініціативи 1971 р. були зруйновані могили УСС на Янівському і Личаківському кладовищах. У 1979 р. кагебісти підступно вбили талановитого українського композитора Володимира Івасюка за те, що його пісні пробуджували національну свідомість української молоді. На похорон митця прийшли десятки тисяч українців, не допомогло залякування, засідки міліції й агентів служби безпеки.

У 1972 р. відбулися нові арешти. У тюрмах опинилися І. Світличний, Є. Сверстюк, В. Стус, І. і І. Калинці, В. Марченко, В. Чорновіл та ін. В Україні щораз більше наростав рух опору великодержавному російському шовінізму й русифікації.

Широкого розмаху набув самвидав, тобто нелегальне, позацензурне видання поетичних творів, альманахів, журналів, книжкової літератури та їхнє поширення в СРСР. Самвидав став однією з головних форм протесту української інтелігенції проти радянської тоталітарної системи.

Передова українська інтелігенція писала петиції, звернення до офіційних інстанцій Радянського союзу і до ЦК КПУ про те, що влада діє всупереч власним законам, які порушують Конституції УРСР і СРСР. Це були питання національної політики чинного ладу, питання української мови, культури, освіти, правозахисту, свободи громадян, протести проти сваволі КГБ та ін.

Великого резонансу в Україні та світі набули книги самвидаву І. Дзюби “Інтернаціоналізм чи русифікація?”, М. Брайчевського “Приєднання чи возз’єднання” та ін. До самвидаву були причетні сотні української інтелігенції. Видання поширювали по всій території України, вони потрапляли за кордон.

Самвидав виконав свою історичну місію. Він підняв національно-патріотичну свідомість українського народу, сприяв консолідації українців і зрештою привів до розпаду Радянського союзу й створення незалежної України та інших держав, що входили до складу СРСР.

До зародження дисидентства спричинилася й зміна політичного курсу Радянського союзу – “хрущовська відлига”, викриття злочинів сталінської системи. Важливу роль відіграли зовнішні чинники, зокрема антикомуністичні виступи в Угорщині, Чехословаччині, Польщі, Прибалтійських країнах, Німецькій демократичній республіці. У цих країнах відбулися масові протести патріотичних верств суспільства проти режиму, нав’язаного Радянським союзом. Ці виступи були безжалісно подавлені радянськими танками й автоматами. Великого масштабу набуло таємне стеження, перехоплення листів, підслуховування телефонних розмов та ін.

У травні 1976 р. у Москві була підписана Гельсінська угода, згідно з якою СРСР офіційно погодився шанувати громадянські права, а в листопаді 1976 р. у Києві утворено Гельсінську групу, до складу якої входили М. Руденко, Л. Лук’яненко та ін. Ця група

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

вимагала від органів радянської влади дотримуватися законодавства і поважати права людини.

Важливу роль у зміні соціально-економічної та політичної діяльності Радянського союзу відіграв Пленум ЦК КПРС 1985 р., на якому генеральний секретар ЦК КПРС М. Горбачов заявив про необхідність “перебудови” господарської діяльності в СРСР, про новий стиль мислення громадян [17]. Програму “перебудови” обговорювали на XXVII і XXVIII з’їздах КПРС. Проте чіткої основи перебудови не було. Загалом суть перебудови полягала в поступовому переході влади від партапарату до державних органів, до збільшення демократичних свобод трудових колективів з метою поліпшення розвитку економіки і зростання добробуту народу. До того часу вибори депутатів усіх рад в СРСР були формальними. У кожному виборчому окрузі висували лише одного кандидата, визначеного партійним керівництвом. Плани розвитку всіх галузей народного господарства спускали “зверху” без належного обговорення в трудових колективах. Це призводило до незацікавленості народних мас у підвищенні рентабельності виробництва і поліпшення якості продукції [17].

Двадцятого червня 1988 р. у Львові відбулася установча конференція товариства української мови ім. Т. Шевченка, його головою обрано Романа Іваничука. Невдовзі товариство повернуло собі давню назву “Просвіта”. У лютому 1989 р. у Києві створено таке ж республіканське товариство, яке очолив Дмитро Павличко. Осередки Товариства виникали в багатьох містах України.

Час потребував консолідації демократичних сил. Сьомого травня 1989 р. у Львові відбулася установча конференція регіональної організації Народний рух України (Рух) за перебудову. На конференції виступили активісти громадсько-політичного життя академіки Михайло Голубець, Ігор Юхновський та ін.

Рух став найавторитетнішою і наймасовішою організацією в Західній Україні. З ініціативи Руху десятки автобусів і автомашин щотижня везли активістів на схід України. Він почав швидко виникати і в східних областях України. Рух організовував мітинги, протести, страйки і демонстрації проти чинного ладу. Активною політичною силою стали студенти. На мітингу біля Львівської ратуші 26 квітня 1989 р. було піднято жовто-блакитний прапор. Він майорів у багатьох містах Західної України, лунав гімн “Ще не вмерла Україна”.

Процеси відбудови Української держави активно підтримувала українська діаспора Канади, США, Бразилії, Аргентини, Австрії та інших країн світу. Були створені групи підтримки Руху з боку “Просвіти”, “Меморіалу”, політв’язнів та ін.

У березні 1989 р. відбулися вибори до Верховної Ради УРСР, її головою обрали Л. Кравчука. Депутатами стали І. Драч, М. Голубець, М. Кость, І. Юхновський, Р. Лубківський та ін. Це була блискуча перемога українського народу. Зроблено ще один крок до створення незалежної України.

З ініціативи Комітету захисту Української греко-католицької церкви (УГКЦ), який очолював Іван Гель, у Львові було проведено дві двохсоттисячні процесії – походи з центру міста до церкви св. Юра з вимогою передати православну церкву греко-католикам. Першою на греко-католицький обряд у Львові перейшла Преображенська церква. На жаль, багато церков в Україні підпали під Російську православну церкву і тепер мають назву Українська православна церква російського патріархату. Насправді це російська православна церква.

Зазначимо, що прискорила розпад СРСР і утворення Незалежної України спроба державного перевороту, організованого Державним комітетом надзвичайних ситуацій у Москві 19–21 серпня 1991 р. Ця спроба перевороту остаточно деморалізувала КПУ, КПРС і СРСР.

Розділ 4

ВИШНІВЧИК У РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Обніміться ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

(Т. Шевченко)

У моїй пам'яті виринають спогади про проголошення у Верховній Раді УРСР Акту про незалежність України 24 серпня 1991 р. Тоді в складі Верховної Ради було 239 депутатів-комуністів, які спочатку вперто не погоджувалися з цим Актом, запропонованим Народною Радою, яку очолював академік Ігор Юхновський. Тоді І. Юхновський, як завжди спокійно, звернувся з проханням до комуністичної більшості прийняти цей Акт та оголосити Всеукраїнський референдум про незалежність України. З цією пропозицією комуністична більшість парламенту погодилася, бо була впевнена, що народ України не захоче незалежності. Референдум відбувся 1 листопада 1991 р., на ньому понад 90 % дорослого населення проголосувало за незалежність України.

Керівники України, Білорусії та Росії в Мінську 8 грудня 1991 р. підписали Договір про співдружність незалежних держав (СНД). В Україні влада перейшла до демократів. Керівники районних, міських і обласних комітетів комуністичної партії покидали свої місця і виїжджали до Москви. Соціально-економічне і політичне становище України в перший період її незалежності описано в монографії Г. Коржа [28].

4.1. Відновлення могил УСС, воїнів УГА

Після проголошення Акту про незалежність України Василь Луцишин, який 1948 р. виїхав з Вишнівчика до Львова, вирішив відновити стрілецькі могили. Він приїхав у рідне село, розмовляв з головою сільської ради Марією Мина (дівооче прізвище Білоніжка), Марією Сербан, Ганною Гураль, Марією Підкорчевною та ін. Хоч вони ще боялися тодішньої комуністичної верхівки, проте ідею відновлення стрілецьких могил підтримали. Після того у Вишнівчик приїжджали з району працівники КГБ і розпитували, хто турбується про відновлення могил УСС та ін.

Щоб якось захистити себе і земляків від працівників КГБ, В. Луцишин звернувся у Львові в Меморіал до Євгена Гриніва, і той дав йому відношення в письмовій формі в Перемишлянський райком партії з проханням дозволити відновити стрілецькі могили у Вишнівчику. У райкомі партії позбігалися комуністи, довго розпитували В. Луцишина, де живе, де і ким працює, чому турбується про могили “бандитів” та ін. У відповідь почули, що там поховані не бандити, а борці за волю України. На В. Луцишина кричали, йому погрожували... Найбільше виступав проти нього тодішній голова колгоспу с. Вишнівчик (не місцевий).

Проте В. Луцишин не злякався. Після цього у Вишнівчик приїхало багато земляків зі Львова, Золочева, Дрогобича й інших міст. Могили були в дуже занедбаному стані. За п'ятдесят років панування німецьких і російських завойовників вони заросли кущами і високими деревами.

Могили відновлювали колишні вишнівчини Емілія Кузь, Павліна Кулева, Анна Боршовська, Петро Нагірний, Василь Шумляк, Михайло Луцишин, Катерина Луцишин та ін. Їм активно допомагали жителі села, які прийшли з пилами, сокирами,

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

лопатами. Високі дерева зрізували частинами, щоб не пошкодити пам'ятників на могилах селян поблизу. Пеньки викорчовували трактористи Василь та Михайло Гуралі. Дубові хрести зробили Павло Олійник і Іван Боршовський. Люди відновили насипи могил, поставили дубові хрести, посадили квіти [8].

У листопаді 1991 р. відбулося урочисте посвячення відновлених могил УСС. У Вишнівчик приїхало багато людей зі Львова, Дрогобича, Золочева та інших міст Львівщини – активісти Руху, члени УПА. Коли ми вийшли з автобуса і пішки пройшли через село з високо піднятими синьо-жовтими прапорами, одні селяни плакали від радості, інші боялися і ховалися по хатах.

На кладовищі зібралося багато людей. Панахиду відправили священники Степан Жуковський і Василь Проньків. Слово мали від Руху Володимир Терендій зі Львова, учасник УПА Павло Білоніжка з Дрогобича та ін. Потім хор Львівського телевізорного заводу й учасники віча виконали пісні УСС, УПА і національний гімн. Українські національні традиції почали відроджуватися [4, 8]. Зазначимо, що за часів польської влади, незважаючи на заборону, українці оберігали могили УСС та воїнів УГА. Першого листопада і на Зелені свята священники відправляли панахиду, лунали промови і патріотичні пісні. Це мало великий вплив на національно-патріотичне виховання молоді.

Минали роки, десятиліття, та мене не покидала надія, що список стрільців, які вічним сном спочивають у братніх могилах у с. Вишнівчик, колись буде з'ясовано. У 2002 р. у "Віснику" НТШ з'явилася стаття Олега Романіва "З'ясовано долю Архіву Української Галицької Армії" [46]. У ній зазначено, що в цьому архіві, крім багатьох інших важливих документів УГА, були й персональні справи військовиків і списки ранених, убитих і тих, хто пропав безвісти. Цей архів УГА везла з собою і після поразки Західно-Української Народної Республіки від поль-

ської армії вона була змушена відступити на схід до Києва, у Українську Народну Республіку. У Києві їм довелося вести запеклу боротьбу спочатку з білогвардійцями, а потім з більшовиками. У ході воєнних дій перемогу здобули більшовики й почалися арешти.

Як потім було з'ясовано, архів УГА не пропав, а нелегально зберігався в шафах, у коридорі видавництва ВУАН (Всеукраїнської академії наук).

У 1929 р. почався більшовицький терор в Україні, у ході якого арештовано визначних діячів науки і культури. За таких умов зберігати архів УГА було дуже небезпечно. Про нього знав бухгалтер видавництва Воронін. Він був дуже стурбований тим, що в разі виявлення архіву більшовиками почнуться розстріли, тому розказав про архів секретарю ВУАН С. Василенку, а той – президенту ВУАН академіку Д. Заболотному. Після роздуму академік сказав: “Це великий злочин нищити цінні історичні матеріали. Але ще більший злочин був би, якби ми видали людей на розстріл. Наказую вам з Окіншевичем негайно знищити цей архів” [46]. І вночі архів надійні люди таємно спалили.

Після цих повідомлень надія знайти колись список стрільців УГА, які спочивають у братських могилах у с. Вишнівчик, уже не реальна.

4.2. Вшанування пам'яті Олени Степанів

З відновленням незалежності України повернуто пам'ять про видатну Українку. Степан Давимука, представник Президента України Леоніда Кравчука, 9 червня 1992 р. підписав розпорядження про створення в будинку 11^а на вул. Козацькій музею Олени Степанів. Однак справа затягувалася, бо Л. Лутчин

вимагала від Личаківської районної ради приєднати суміжну кімнату Олени Степанів до її житлової площі. Вимоги мешканки були задоволені [40]. Постає питання: невже Л. Лутчин має більші заслуги перед Україною, ніж Олена Степанів? Для з'ясування цього вирішив піти на вул. Козацьку, 11а, щоб зустрітись з нею і поговорити. У той час Л. Лутчин працювала на городі, що примикає до цього будинку. Я повідомив, що приїхав з с. Вишнівчик, дещо знаю про Олену Степанів і хотів дізнатися про неї більше. Тоді це вже була старенька, худорлява, згорблена жінка. Вона охоче розповідала мені про Олену Степанів, її сина Ярослава Дашкевича і Романа Дашкевича. Вона була добре обізнана з діяльністю цих видатних діячів України і розказувала мені про них різко негативно.

Потім попросив її показати кімнату Олени Степанів, і вона погодилася. Двері кімнати, де раніше проживали Олена Степанів і Ярослав Дашкевич, були зламані й закриті за допомогою короткого ланцюга на замок. Через широкий отвір було видно, що на підлозі лежали книжки, очевидно Ярослава Дашкевича, і деякі розкидані речі. У мене не виникало жодного сумніву, що цією кімнатою Л. Лутчин ніколи не користувалась. Очевидно, тодішні керівники Личаківської районної ради займали прорадянську позицію, а до діяльності Олени Степанів і її сина Ярослава Дашкевича ставилися негативно і старалися завадити створенню музею.

До 100-річчя від дня народження Олени Степанів у Львові в театрі ім. Марії Заньковецької відбувся урочистий вечір. Сьомого грудня 1992 р. видано поштову марку з портретом Олени Степанів.

У с. Вишнівчик на будинку, де вона народилася і провела свої безжурні дитячі роки, у грудні 1992 р. відкрито меморіальну таблицю (рис. 16).

Рис. 16. Меморіальна таблиця Олени Степанів.

На її відкриття приїхали зі Львова представники багатьох українських громадських організацій, учасники УПА у військовій формі, її син Ярослав з дружиною Людмилою Дмитрівною, прибули й вишнівчани з багатьох міст Львівщини, зібралися майже всі жителі села.

Спочатку в церкві відбулася поминальна служба Бога, а потім уся громада прийшла до батьківської хати Олени Степанів, де відбулося урочисте відкриття і посвячення меморіальної таблиці. У виступі Ярослав Дашкевич подякував громадським організаціям, які спричинилися до виготовлення меморіальної таблиці, і всім вишнівчанам за добру пам'ять про його матір Олену Степанів.

Здавалося, що після довгих 90 літ відсутності, пов'язаних з навчанням, боротьбою зі зброєю в руках за волю і незалежність

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

України, перебуванням у російському полоні, плідною науковою і педагогічною працею, громадсько-політичною діяльністю, ув'язненням у мордовських таборах, поневірянням у часи радянського тоталітарного режиму, Олена Степанів назавжди повернулася в рідне село, до отчого дому, але вже в бронзі.

Та не судилося. У грудні 2001 р. якісь негідники вночі зняли з будинку меморіальну таблицю. Вони тягнули її по снігу, але щось завадило, і крадії залишили її на дорозі. Потім чомусь її віднесли в школу.

Друге викрадення меморіальної таблиці вже зі школи трапилося в ніч з 29 на 30 березня 2002 р. Воно було добре сплановане. Після зникнення таблиці голова Вишневецької сільської ради Марія Мина звернулася в Перемишлянський відділ міліції з заявою відшукати цю реліквію і притягнути злочинців до відповідальності. Проте минав час, а результатів не було. Тоді вона звернулася в редакцію районної газети "Галицький шлях" з проханням допомогти в розслідуванні цієї справи.

Редакція газети невідкладно відгукнулася й потурбувала районний відділ міліції. Проте, посилаючись нібито на таємницю слідства, міліція запевнила, що справу розслідують.

Важливим є такий один епізод. Того ж дня 29 березня 2002 р. одна вчителька (просила кореспондента її прізвища не називати) пізно ввечері поверталася додому і побачила біля школи білу машину й декількох чоловіків. Водій, помітивши вчительку, засигналив і вони зникли в темноті. Це було напередодні виборів, і в село привезли бюлетені для голосування в супроводі міліції. Перед виборами в школі завжди чергував хтось з учителів, а в ту ніч чомусь не було нікого [42].

Перемишляни – мале місто, і за бажання міліції не важко було знайти меморіальну таблицю вже в перші дні після її викрадення. Складається враження, що цей злочин чомусь ніхто

не розслідував. Мабуть, вандали давно її порізали і здали бронзовий брухт масою близько 300 кг у приймальний пункт.

Громадськість Львова, міська й обласна влада не забувають про подвиги національної героїні Олени Степанів. Сьомого грудня 2002 р. до 110-річчя від її народження Союз українок провів наукову конференцію “Борець за волю України”, а 26 червня 2002 р. голова Львівської обласної адміністрації Мирон Янків видав розпорядження про проведення урочистої академії. Ім'я Олени Степанів присвоєно Львівській українській гуманітарній гімназії (вул. Олени Степанівни, 13).

Упродовж 1921–1935 рр. Олена Степанів викладала географію та історію у Львівській гімназії сестер Василянок. Тепер там лінгвістична гімназія (вул. Кирила і Мефодія, 17а). На цьому будинку встановлена меморіальна таблиця (рис. 17).

Географічна комісія НТШ, Львівське відділення Українського географічного товариства та географічний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка видали три книжки про Олену Степанів (упоряд. О. Шаблій) [19, 20, 55]. У них висвітлено життє-

Рис. 17. Меморіальна таблиця на будинку лінгвістичної гімназії.

Рис. 18. Пам'ятник на могилі Олени Степанів.

вий шлях, наукову, педагогічну і громадсько-політичну діяльність О. Степанів, уміщено бібліографію її наукових праць, спогади, спогади її учениць та сина Я. Дашкевича.

Рис. 19. Могила Ярослава Дашкевича.

Меморіальні таблиці встановлено і на будівлі географічного факультету ЛНУ ім. Франка зусиллями НТШ і Географічної комісії (керівник Олег Шаблій), а також на вул. Козацькій, 11а, на фасаді старого одноповерхового будинку, у якому в 1956–1963 рр. мешкала Олена Степанів, однак музею немає.

З огляду на великі заслуги О. Степанів у боротьбі за відновлення української державності, значний внесок у справу навчання та виховання студентської молоді і з нагоди 110-річчя Львівської комерційної академії (нині Львівський торгово-економічний університет), Вчена рада закладу запровадила щорічну студентську премію імені Олени Степанів із врученням диплома, однієї тисячі гривень і нагрудного значка [14].

На відзначення 100-річчя УСС голова Львова Андрій Садовий 1 травня 2015 р. започаткував “Відзнаку імені Олени

Рис. 20. Меморіальна плита на місці перепоховання Романа Дашкевича.

і його дружина Людмила.

Генерала-хорунжого Армії УНР Романа Дашкевича, який з 1943 р. проживав і помер в Австрії, 15 червня 2008 р. перепоховано у Львові на Личаківському кладовищі. Тепер вони разом спочивають на рідній Землі (рис. 20).

4.3. Вшанування пам'яті Андрія Марченка

Як уже зазначено, в 1944 р. під час панічного відступу червоної армії старший лейтенант з Київщини Андрій Марченко потрапив у німецький полон, з якого втік і прийшов у с. Виш-

Степанів" для вшанування громадянок Львова й України за визначні заслуги в галузях науки і культури та в громадській діяльності. Уперше цю нагороду він вручив чемпіонці світу з шахів Ганні Музичук на урочистому засіданні з нагоди Дня Львова [26]. У 2017 р. цю нагороду мер вручив доцентіві кафедри прикладної фізики й наноматеріалознавства НУ "Львівська політехніка" Тетяні Крушельницькій [Аудиторія, 2017, 18–24 травня].

На могилі Олени Степанів, де похована і її мати, споруджено величний пам'ятник.

Неподалік могили О. Степанів поховані Ярослав Дашкевич

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

нівчик. Спочатку він жив у нас, а 1942 р. одружився з удовою Настею Іванчишин (Ратушною), яка мешкала на хуторі Камінне. Наступного року в них народилася дочка Оля. Вони були щасливі, жили дружно і в достатку. У 1944 р. після звільнення Львівщини від німецьких загарбників хтось із хутора видав Андрія Марченка енкаведистам, і вони в лісі Дубині, де він навчав молодих хлопців військової справи, по-звірячому його закатували [2, 6].

Мені боляче згадувати про те, як 1992 р. у Вишнівчику під час розмови з односельчанами один мешканець цього хутора запитав: “Чого ти так турбуєшся про того москаля?”. Я відповів йому: “Якби ми всі так турбувалися про нашу державу, як Андрій Марченко, то давно мали б незалежну Україну”. Боже, дай тому чоловікові ліпшого розуму, а нашому народу єдності. Інакше ми ще довго будемо невільниками на своїй землі. Старші люди знали і мені сказали, хто видав Андрія Марченка, але його прізвища не називаю, щоб не було боляче його родині. Трагедія Андрія Марченка – це трагедія нашого народу.

Андрія Марченка поховали таємно на кладовищі у Вишнівчику між двома великими могилами Українських Січових Стрільців, воїнів Української Галицької армії. Уже після того, як Україна стала незалежною державою, дочка Андрія Оля поставила на могилі батька хрест, витесаний з вапняку, з написом:

Марченко Андрій

1918–1944

У тій могилі все моє життя,
погасли мрії серед білого дня.

Сонечко ясне, зорі прекрасні,
чого ви для мене так скоро погасили...

У травні 1998 р. у лісі Дубина на місці, де більшовики закатували Андрія Марченка, Ольга Лесів зробила земляний на-

сип і поставила дубовий хрест. На посвячення хреста 17 травня того ж року у Вишнівчик приїхало багато земляків зі Львова, Дрогобича, Золочева та інших міст Львівщини, вояки ОУН-УПА, зібралося багато вишнівчан, відправлено панахиду. Після того відбувся великий мітинг у центрі села, на якому виступили Стефанія Цястун, Петро Білоніжка, Сергій Пушик – голова Львівського братства вояків ОУН-УПА, Ярослав Михач – кошовий “Галицької Січі” та ін. Для приїжджих Ольга організувала обід.

Завдяки старанням дочки Андрія Ольги Лесів нам стало дещо відомо про нього. Андрій Марченко народився в с. Копилів Макарівського району на Київщині в селянській родині. У його батьків було четверо дітей: три брати і сестра. У 1933 р. з голоду померла мати, брат Максим і сестра Настя. Андрія, який був наймолодший, на виховання взяла братова. Він закінчив середню школу і військове училище, мав звання старшого лейтенанта. З початку війни був мобілізований на фронт.

4.4. Сучасне суспільно-економічне і політичне становище

Хто не карає зла, той сприяє тому,
щоб воно звершилося

(Леонардо да Вінчі)

Після розпаду СРСР і здобуття Україною незалежності зміни, на які сподівалися мільйони українців, не відбулися. Розчарування стосується всіх сфер суспільного, економічного, політичного, правового і культурного життя. Україна не стала тією державою, заради якої на жертвний вівтар свободи поклали своє життя мільйони українського народу, виборюючи право на волю і незалежність [24].

Історичні події вже не один раз повторюються: виборюють волю в нерівній і кровопролитній боротьбі одні, а захоплюють владу інші. Після проголошення Акту про незалежність України 24 серпня 1991 р. до влади прийшли головно люди, для яких інтереси України не були їхньою внутрішньою потребою, і свої зусилля вони спрямували на власне збагачення й необмежене панування. Віками на Україну великий тиск чинила і чинить Росія.

Як Президент України В. Янукович призначив міністром оборони генерала Лебедева з Москви. Унаслідок скорочення військ, розпродажу військової техніки і деморалізації військово-вслужбовців він практично знищив боєздатність України.

За тих умов Росія в 2013 р. легко захопила Крим. Цьому також сприяла розміщена в Криму військово-морська база Росії. За перші вісім років Росія переселила в Крим понад 500 тис. своїх громадян, а невдовзі почала окупацію Донецької і Луганської областей України. Завдяки добровольцям і волонтерам вдалося зберегти Україну від цілковитого загарбання. В умовах, що склалися відбувся занепад національно-патріотичного і морального виховання суспільства. Раніше вихованням дітей і молоді займалися батьки, школа, церква, різноманітні громадські організації, вищі навчальні заклади і все прогресивне людство.

Занепад національної свідомості й моралі різко негативно позначається і на роботі майже всіх державних установ і громадських організацій. Поширене невігластво, шахрайство, рейдерство і хабарництво. Згідно з повідомленнями в засобах масової інформації, тепер в Україні від 10 до 20 % усіх дипломів фальшиві. У дипломних скандалах засвітилися різні чиновники, судді, народні депутати. На сайтах є навіть оголошення фірм, які торгують фальшивками. Асортимент дипломів вражає. За 7,5–15,0 тис. грн. можна купити диплом спеціаліста, ба-

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

калавра, магістра будь-якого навчального закладу України і за будь-який рік, а за 25 тис. грн. – диплом кандидата чи доктора наук (Експрес, 2019, № 30).

Низькою є кваліфікація багатьох лікарів. Через недбале і некомпетентне лікування вмирає чимало людей. Деякі лікарі беруть у лікарнях гроші за ліки, які одержують від держави безкоштовно. Існують також фальшиві ліки.

В Україні 50 % підлітків курять, 80 % вживають спиртне, 18 % пробують наркотики.

По телебаченню молодь дивиться на насильство і переймає його. Відомі випадки, коли учні молодших класів жорстоко знущалися зі своїх однокласників, фотографували насильство і хизувалися цим в інтернеті. На Одещині підліток підпалив храм, усередині все згоріло. Селяни загасили пожежу. Влада оштрафувала батьків цього підлітка аж на 1000 гривень! Процвітає домашнє насильство, убивство членів сім'ї через сварки, побиття до смерті малих дітей.

Занепад моралі призводить і до збільшення дорожньо-транспортних пригод. За два роки внаслідок ДТП в Україні загинуло 5 761 людина (Аваков). А притягнути до відповідальності п'яних суддів, депутатів майже неможливо. В Україні у притулку перебуває близько 100 тисяч дітей за живих батьків.

Комп'ютерні ігри – це завуальована пропаганда насильства і тероризму, що впливає на підсвідомість молодих людей.

В Україні є потужна п'ята колона, яка проводить антиукраїнську політику, а влада на це не звертає уваги. В Одесі в приватному університеті викладач історії України на лекціях говорив, що України як держави ніколи не було, а українська мова – селянська. Президент РФ В. Путін навіть заявив, що Україна як держава створена більшовиками у 1918 р. Він, очевидно, не

знає, що Київська Русь як могутня європейська держава відома з 838 року, задовго до появи Московського царства.

Також в Україні поширені диверсії. У 2020 р. в нашій країні сталося майже 80 тис. пожеж.

За повідомленням ЗМІ, в Україні за один рік злодії викрали 6,5 тис. автомобілів. У Києві викрили групу пропагандистів, які закликали до поділу України.

Агресивну політику в Україні проводить Російська православна церква. Вона існує під назвою “Українська православна церква московського патріархату”. За мовчазної згоди Уряду України ця церква займає Києво-Печерську і Почаївську лаври. Вона чинила великий опір наданню Константинополем Україні Томосу – визнання самостійної, незалежної від московського патріархату Української православної церкви. Нині московський патріархат і його прибічники в Україні чинять шалений опір численним конфесіям у процесі переходу з російської в українську православну церкву. Незважаючи на те, що Росія загарбала Крим і вела з 2014 р. неоголошену війну на сході України, бізнес росіян в Україні процвітає. За даними І. Коваленка [27], в Україні працює 12 931 юридична і 4 301 фізична російська особа. Зокрема, працює російська фірма “Укрліскомплекс”, зареєстрована в селі Баранинці на Закарпатті, власниками якої є громадянин Російської федерації О. Петухов і Д. Ребров. Вони масово знищують ліс і вивозять з України промислову деревину як дрова сотнями вагонів, а влада мовчить.

Деякі проросійські ідеологи через засоби масової інформації відкрито ведуть антиукраїнську політику, заявляючи, що “в геополітичному контексті Україна – штучно скроєна”; “ДНР і ЛНР повинні бути автономіями зі своїми парламентами і урядами в складі України, а зміни в Конституції про вступ у НАТО і ЄС – цинізм” (Ратуша, 2018, ч. 40) та ін.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Недруги України поширюють примітивні жарти про “хохлів” і “гуцулів”, у яких українців виставляють недолугими й обмеженими, а українську мову зневажають і заявляють, що нею говорять тільки “рагулі” тощо.

В Умані вандали спалюжили меморіал героям АТО. Українська влада і відповідні органи цього не помічають. У Харкові у видавництві “Фоліо” 2008 р. вийшла книга “Величайшие люди планеты” (авт. В.Н. Скляренко, Е.К. Васильева и др.). У ній описано життя і діяльність таких видатних людей, як Аристотель, В. Вернадський, Л. Толстой, але чомусь нема Я. Мудрого, Т. Шевченка, зате є А. Гітлер, В. Ленін, Й. Сталін...

Минуло вже 30 років незалежності України, життєвий рівень народу не поліпшився. Про це свідчать такі факти. У 1991 р. кількість новонароджених становила 630,8 тис. осіб, а в 2020 р. – 293,4 тис. Кількість зареєстрованих шлюбів у 1991 р. була 493 067, а в 2020 р. – 167 974. Збільшилася кількість молодих людей, які живуть разом, не реєструючи стосунки офіційно.

Скоротилася й кількість учнів середніх шкіл з 7 132 тис. до 4 211 тис. Натомість кількість вишів збільшилася з 149 до 338, а кількість училищ і коледжів зменшилася з 742 до 338. З’явилися недержавні організації, які стали називатися університетами, якість освіти поступово знижується (М. Заверуха та ін. Експрес, 2021, № 33).

А 24 лютого 2022 р. Росія відкрито почала широкомасштабну війну проти України. Вона сподівалася, що загарбає Україну впродовж декількох днів. За повідомленням засобів масової інформації, у Росії ще до початку війни були виготовлені медалі “За здобуття Харкова”, “За здобуття Києва” та ін. В. Путін не врахував героїзму українських військ і всенародну відсіч російським завойовникам. Героїчну визвольну війну України проти

російських загарбників підтримують США, Англія та багато інших країн світу. Є надія, що Україна вистоїть у цій запеклій війні й поверне свої території. А поки що Росія веде війну не тільки проти збройних сил України, а й нещадно руйнує житлові будинки, школи, лікарні, дитячі садки, убиває беззбройних людей: жінок, дітей, людей поважного віку. У жодній війні завойовники не чинили таких злочинів, як РФ в Україні проти “братського” народу.

З часом війна закінчиться і про численні злочини Росії проти народу України напишуть історики, письменники, учасники війни, волонтери, громадські діячі.

4.5. Занепад села

Село Вишнівчик почало поступово занепадати ще з 1950 р., коли був організований колгосп ім. Мічуріна. Як уже зазначено, до колгоспу селян записували примусово. Головою колгоспу був партійний працівник, присланий райкомом партії, який не мав жодного досвіду в керівництві сільським господарством. Із райкому призначали терміни посіву і збирання врожаю, які часто не відповідали місцевим кліматичним умовам. Через це врожайність була низькою і люди працювали неохоче.

За роботу колгоспникам нараховували трудові, за які майже нічого не платили. Люди виживали з малого індивідуального господарства. Людям не видавали паспорти і не дозволяли виїжджати на роботу в міста. З часом такий дозвіл почали давати, бо на промислових підприємствах не вистачало робочої сили. Ще за часів радянської влади молодь щораз більше покидала село. Якщо в 1928 р. у Вишнівчику проживало 1 570 осіб [33, 34, 58], то станом на 1 січня 2015 р. – лише 348, а тепер ще менше (Вікіпедія).

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

Багато хат у селі пустують, люди покидають село і виїжджають у міста. Залишилися в селі переважно старі люди, молоді майже нема. За рік у селі народжується дві-три дитини, а вмирає людей значно більше. За словами В. Проценко, “вмирає село, вмирає нація, вмирає Україна” (Універсум, 2007, № 3–4).

Недавно до села провели газ. У селі є восьмирічна школа, у якій працює дев'ять учителів, у 2019 р. навчалось лише 28 учнів. Успішність учнів низька, бо нема стимулу до навчання. Випускники школи переважно вступають у різні професійно-технічні училища. Дехто з випускників продовжує навчання в середній школі в м. Золочів та інших містах, де проживають їхні родичі. У Вишнівчику є бібліотека, клуб.

Селяни виживають зі своїх скромних пенсій і невеличкого господарства, іншої роботи в селі нема. На городах вирощують картоплю й інші овочі, а в садах – фрукти. Розводять і деяких тварин. Іноді з міст приїжджають купувати молоко за ціною 2,5 грн., тобто фактично за безцінь, тоді як у Львові 1 л молока коштує 27 грн. За останні роки в селі не було жодного весілля.

У с. Вишнівчик є церква святого Михаїла, побудована 1896 р. о. Іваном Степанівим. Тепер службу Богу відправляє о. Михайло. Раніше в селі проживали поляки, у 1930 р. побудовано костел Пресвятої Діви Марії: зведено корпус і накрито дахом. Усередині костел залишився недобудованим. За часів радянської влади колгосп зберігав у костелі зерно і запасні частини до трактора. Тепер він у занедбаному стані і руйнується.

Сподіватися на поліпшення життя в селі в найближчі роки не доводиться. Можливо, з села залишиться лише хутір. Раніше на хуторах було 10–20 господарств, а тепер на хуторі Щепанівка є лише одна хата, а на хуторі Красне – три. Деякі селяни не проти продати свої хати, але їх ніхто не купує. Люди в селі живуть бідно, спрацьовані, але добрі, привітні.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

У природі все з часом змінюється. Пам'ятаю, що в 40-х роках минулого століття р. Лонівка була шириною 1,5–3,0 м, глибиною 0,5–1,0 м, а тепер річка зникла, вода пішла під поверхню землі. Однак є надія, що настане час, і в село знову повернуться люди й завирує життя.

ПІСЛЯМОВА

Історія с. Вишнівчик – це історія сіл Західної України, які віками були під владою багатьох завойовників, зокрема, Польщі, Австро-Угорщини, знову Польщі, Радянського союзу, гітлерівської Німеччини і знову Радянського союзу. Українці не мирилися з окупаційними режимами, з соціально-економічним і політичним поневоленням та боролися за свої права. У ході цієї боротьби пролито багато крові, загинуло мільйони кращих синів і дочок нашого народу.

Унаслідок занепаду економіки і політики Радянського союзу відбувся його розпад і на уламках утворилися незалежні держави. Верховна Рада УРСР 24 серпня 1991 р. проголосила Акт про незалежність України, а всенародний референдум 1 листопада 1991 р. підтвердив цю багатовікову мрію українського народу.

Сучасний стан розвитку суспільства значно залежить від розвитку науки і нових технологій. Проте керівники нашої держави фінансування на розвиток науки весь час скорочують. Таке ставлення до науки започаткував перший президент незалежної України Леонід Кравчук. Відомий його вислів: “Наука може почекати”. Байдуже ставлення до науки вищих керівників держави – це велика стратегічна помилка. Згадаймо Японію, яка під час Другої світової війни була вщент зруйнована. Американці скинули на японські міста Хіросіму і Нагасакі дві атомні бомби. Після війни керівники Японії розмірковували – з чого почати відбудову держави, і вирішили – основні зусилля спрямувати на розвиток освіти і науки.

Уже через 25 років після війни японська автомобільна промисловість стала гідним конкурентом промисловості США. У 1960-х роках ми раділи, що Японія купує Львівські автотранспортувачі. А потім з'ясувалося, що японці їх переплавляли, додаючи антикорозійні метали нікель, ванадій, і виготовляли леза для бриття й інші інструменти та одержували прибутки, які в сотні разів перевищували вартість закупленої сировини.

А за 30 років незалежності в Україні економіка не тільки не поліпилася, а й значно погіршилася. Видатний український учений академік Володимир Вернадський не раз наголошував, що наука є основним чинником розвитку держави, створення народного багатства, поліпшення життя народу. Він писав, що держава, яка не розвиває економіку, науку і передові технології, будує тюрми і збільшує кількість репресивних органів. За таких умов висококваліфіковані кадри покидають Україну і сприяють розвитку інших країн. Тому не дивно, чому в Україні зростає кількість пенсіонерів.

З часу Переяславської угоди 1654 р. Росія поступово обмежувала державний устрій і демократичні права України та розглядала добровільне об'єднання суверенної України з Росією як можливість підкорення України. Відтоді російські ідеологи неодноразово переписували і фальсифікували історію України, називали її Малоросією. Після 1654 р. Росія весь час ставилася до України з позиції сили. У 2014 р. РФ загарбала Крим та розв'язала неоголошену війну на сході України. З Росією неможливо про щось домовитися. Вона бомбить українські міста й села в Донецькій і Луганській областях та заперечує присутність там своїх військ і військової техніки. А на міжнародних переговорах цинічно заявляє, що Україна не виконує своїх зобов'язань. Росія також веде проти України широкомасштабну ідеологічну війну. Керівникам України потрібно взяти комплекс заходів, щоб ви-

стояти проти агресії Росії. Зокрема, необхідно розбудовувати свою Армію й активно проводити вмілу політику на міжнародній арені.

Не менш важливе значення для розвитку держави має національно-патріотичне і моральне виховання молодого покоління. Раніше вихованням дітей і молоді займалися батьки, школа, вищі навчальні заклади, духовенство і суспільство. Тепер належним вихованням молоді держава не займається. Навпаки, молоді люди стикаються в житті з несправедливістю, хабарництвом, цинізмом. За словами Я. Коменського, зневага до виховання – це загибель людей, сімей, держав і всього світу.

Чиновники, що обіймають державні посади, нерідко самі не дотримуються законів і правил поведінки. Поступово зменшується й позитивний вплив церкви на суспільство. Російська ж православна церква проводить в Україні агресивну антиукраїнську політику. Усі ці чинники є причиною занепаду соціально-економічного і політичного становища в Україні. Проте в природі все змінюється. Рано чи пізно в Україні прийдуть до влади патріотичні і високоосвічені люди, для яких розвиток держави, освіти, науки і передових технологій стане внутрішньою потребою і головним завданням. Тоді й почнеться відбудова та розвиток України. Однак чи побачить ці позитивні зміни нинішнє покоління людей?

Та... час не зупиняється
а молодість біжить.
І миті жодної
не можна повернути,
щоб заново,
по-іншому прожити.

(В. Симоненко).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоніжка П. М. Квітка України (до 100-річчя від дня народження національної героїні Олени Степанів // Поклик сумління. 1992. № 46. С. 1.
2. Білоніжка П. М. На хуторі біля Вишнівчика. Так загинув український офіцер // Поклик сумління. 1993. № 2. С. 2.
3. Білоніжка П. М. Ананій Степанів – відважний сотник УГА // Шлях перемоги. 1995. Ч. 42. С. 7.
4. Білоніжка П. М. Високі ті могили у Вишнівчику // Поклик сумління. 1995. № 21. С. 3.
5. Білоніжка П. М. Бій УСС у Лисовичах // Гомін волі. Стрий. 18 липня 1996. С. 3.
6. Білоніжка П. М. Дорога Андрія Марченка на Голгофу // Галицький шлях. Перемишляни. 29 травня 1998. С. 1, 4.
7. Білоніжка П. М., Качмар В. М. Українське студентство за рідну мову в університеті на зламі століть // Українська філологія: школи, постаті, проблеми. Львів: Світ, 1999. Ч. 2. С. 582–589.
8. Білоніжка П. М. Стрілецькі могили у Вишнівчику // Історичні пам'ятники Галичини. Матеріали наук. краєзнав. конф. Львів, 2001. С. 186–190.
9. Білоніжка П., Дацюк Ю. Участь мікроорганізмів в утворенні осадових порід, руд і мінералів // Мінерал. зб. 2015. № 65. Вип. 2. С. 119–125.
10. Білоніжка П. Шлях поступу і боротьби (до 125-річчя від народження Олени Степанів) // Вісник НТШ. 2018. Ч. 59. С. 70–72.
11. Білоніжка П. Михайло Паска – хорунжий УГА (до 100-річчя від загибелі) // Нова доба. Часопис. Перемишляни. 2019. № 44. С. 5.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

---

12. Білоніжка П., Дацюк Ю. Вплив ендогенних процесів на формування мінерального складу осадових порід (на прикладі Гірського Криму) // Мінерал. зб. 2019. № 69. Вип. 1–2. С. 78–89.

13. Вишнівчик // Історія міст і сіл УРСР. Львівська область (голова редколегії В. Маланчук). Київ, 1968. С. 570.

14. Гелей С. Львівська Комерційна Академія. Нарис історії. Львів, 2008. 623 с.

15. Голубничий В. Колективізація сільського господарства // Енциклопедія Українознавства. Львів, 1994. Т. 3. С. 1078–1080.

16. Голубничий В. Колгосп // Там же. С. 1074–1077.

17. Горбачов М. С. Перебудова і нове мислення (для нашої країни і для всього світу). Київ : Вид-во політ. літ.

18. Гулай В. Поляки Львова в 1944–1946 роках: кінець національних ілюзій // Вісник Львів. ун-ту. Сер. іст. 2007. Спец. вип. С. 567–576.

19. Доктор географії Олена Степанів (упоряд. О. Шаблій). Львів, 2002. 323 с.

20. Доктор географії Олена Степанів. Наукові праці ЕСЕ. Спогади (упоряд. О. Шаблій). Львів, 2003. 608 с.

21. Історія Львова в документах і матеріалах. Київ : Наукова думка, 1986. 422 с.

22. Жарський Е. // Енциклопедія українознавства. Львів, 2000. Т. 8. С. 2940–2942.

23. Карський Е., Трильовський П. Січ // Енциклопедія українознавства. Львів. 2000. Т. 8. С. 2845–2847.

24. Карась А. Українська дійсність: Колоніальна спадщина та її альтернатива // Вісник НТШ. 2008. Ч. 40. С. 11–13.

25. Квасниця І. Ю., Ілічов І. О., Федик І. І. Історико-природничі нариси з краєзнавства. Львівська область. Навчально-методичний посібник. Львів : Укрсервіс, 1994. 238 с.

26. Кметь В. Олена Степанів : шлях боротьби та гідності. Львів, 2015. 25 с.

МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

---

27. Коваленко І. Кількість підприємств у нашій країні, засновником яких є російський капітал, вражає // Експрес. 21–28 липня 2016.

28. Корж Г. Леонід Кучма. Настоящая биография второго Президента Украины. Харьков : Фолио, 2005. 414 с.

29. Кос А. Наші живі легенди. Львів : Піраміда, 2006. 66 с.

30. Кос А. З під знаку Стрільця : Олена Степанів-Дашкевич у світлинах, документах та спогадах. Львів, 2012. 120 с.

31. Крупський Ю. Геологія і нафтогазоносність Західного регіону України. Львів : Сполом, 2020. 253 с.

32. Кубійович В. Рідна школа // Енциклопедія Українознавства. Львів, 1998. Т. 7. С. 2518–2520.

33. Лаба В. Історія села Вишнівчик (від найдавніших часів до 1939 року). Львів, 2001. 28 с.

34. Лещух Р. Й., Пащенко В. Г., Смішко Р. М. Геологічна практика на Поділлі і в Українських Карпатах. Навчально-методичний посібник. Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 244 с.

35. Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади (відп. ред. Я. Лялька). Львів : Просвіта, 1993. Кн. 1. 798 с.

36. Львів – місто наших героїв. Путівник (авт. і упоряд. О. Дєдик, А. Козицький, В. Мороз, Муровський). Львів : Літопис, 2009. 248 с.

37. Матеріали Центрального державного історичного архіву у Львові. Фонд № 408, опис 1, справа № 93.

38. Мигович П. При VII-ій Бригаді УГА // Літопис Червоної Калини. 1937. Ч. 5. С. 4–6.

39. Мигович П. При VII-ій Бригаді УГА // Літопис Червоної Калини. 1937. Ч. 10. С. 17–19.

40. Миколайчук М. Сталь і ніжність // Український шлях. 25–31 жовтня 2001.

41. Моракушка П. Чортківська офензива // Українська Галицька Армія. Вінніпег. Канада. 1998. Т. 4. Ч. 1. С. 9–39.

42. Назарчук М., Пастернак ?. Переступлено межу // Галицький шлях. 5 квітня 2002.

НАРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК

---

43. Національний атлас України (бюро ред. колегії Б.Є. Патон, А.П. Шпак, А.І. Блочковська). Київ : Картографія, 2017.
44. Поезія із-за ґрат. Антологія (упорядник О. Голуб). Київ : Смолоскип, 2012. 870 с.
45. Прокоп М., Штендера Є. Українська Повстанська Армія // Енциклопедія Українознавства. Львів, 2000. Т. 9. С. 3377–3380.
46. Романів О. З'ясовано долю Архіву Української Галицької Армії // Вісник НТШ. 2003. Ч. 30. С. 14–15.
47. Сварник Г. Олена Степанів // Українські кооперативи (історичні нариси). Львів. 1999. Кн. 1. С. 367–378.
48. Святоуспенська Унівська Лавра. Коротка історія та сьогодення. Львів : Свічадо, 2012. 30 с.
49. Сельський В. Родина. Івано-Франківськ, 2006. 268 с.
50. Симоненко В. Вибрані твори. Київ : Смолоскип, 2012. 852 с.
51. Соневицький Л. Історія України. Синхроністично-хронологічна таблиця // Енциклопедія Українознавства. Львів. 1994. Т. 3. С. 893–904.
52. Ставишин К. Моє пояснення до споминів про VII Бригаду пор. Миговича // Літопис Червоної Калини. 1937. Ч. 11. С. 7.
53. Старосольський Ю. Пласт // Енциклопедія Українознавства. Львів, 1996. Т. 6. С. 2101–2107.
54. Степанів О. Сучасний Львів. Путівник. Львів : Фенікс, 1992. 144 с.
55. Степанів О. Наукові праці. ЕСЕ (упоряд. О. Шаблій). Львів : Видав. центр наук. т-ва ім. Шевченка. 2003. – 608 с.
56. Стус В. Вибрані твори. Київ : Смолоскип, 2012. 869 с.
57. Черник О., Рибачевський С. Як поліг Ананія Степанів, сотник УГА // Літопис Червоної Калини. 1937. Ч. 7–8. С. 19–20.
58. Шафранський Е. Канцелярія товариства святого Андрея у Львові // Центральний державний історичний архів України. Львів. Фонд № 408. Опис № 1, справа № 93.

ДОВІДКОВО-ІНФОРМАЦІЙНЕ ВИДАННЯ

Петро Білоніжка

*Н***АРИСИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ВИШНІВЧИК.**
МАТЕРІАЛИ, ДОКУМЕНТИ, СПОГАДИ

Редактор *Мирослава Мартиняк*
Комп'ютерний набір *Людмила Ланчак*
Комп'ютерне верстання *Л. М. Семенович*
Обкладинка ....

Формат 60×84 $\frac{1}{16}$. Умовн. друк арк. 7,32.

Друк ТзОВ «Простір-М»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2167 від 21.04.2005 р.

вул. Чайковського, 8, м. Львів, 79000,
тел.: (032) 261-09-05, e-mail: prostir@litech.net